ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΙΑΝ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ Ε. ΜΕΣΟΛΩΡΑ

Δ. Φ. ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΤΟΣ Ε'.—ΤΟΜΟΣ Ε'.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΑΚΗ ΚΑΙ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Κάτωθι τοῦ Δημαρχείου

1892

Ἔτος Ε'. Ἀριθμὸς 112

ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑ

Ἐσωτερικοῦ δρ. 10. Ἐξωτερικοῦ φρ. χρυσᾶ 10.

Πᾶς συνδρομητὴς θεωρεῖται καὶ μέλος ἀρωγόν.

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ Α' Β' Γ' ΚΑΙ Δ' ΕΤΟΥΣ ΠΡΟΚΑΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ

δραχμαὶ 10 *ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ φράγκα χρυσᾶ 10 ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.*

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ περιοδικοῦ, κειμένῳ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ὁδῷ Μιλτιάδου ἀριθ 27, καὶ ἐν τοῖς βιβλιοπωλείοις Ἀνέστη Κωνσταντινίδου καὶ Γ. Κασδόνη.

ΠΑΣΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΛΛΟΓΟΝ ΕΠΙΓΡΑΦΕΤΑΙ

Σύλλογον «Ἀναπλάσεως» Ἀθήνας.

Collége «Anaplassis» Athènes.

Πᾶσα δωρεὰ πρὸς τὸν Σύλλογον ἢ πρὸς τὸ ταμιεῖον τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» ἢ πᾶσα συνδρομὴ πρὸς τὸ περιοδικὸν πέμπεται ἢ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς «Ἀναπλάσεως» Σ. Μητροπολίτην Ἀθηνῶν κ. Γερμανὸν, ἢ πρὸς τὸν Διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ.

Τὰ πεμπόμενα χειρόγραφα δημοσιευόμενα καὶ μὴ δὲν ἐπιστρέφονται. Πᾶν ἄρθρον μὴ φέρον ὑπογραφὴν προέρχεται ἐκ τῆς Διευθύνσεως.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - Ι. Ε. ΜΕΣΟΛΩΡΑΣ - ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1892.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἐρνέστος Ρενάν, ὑπὸ Ι. Σκαλτσούνη. — Οἱ ἐλεύθεροι τέκτονες διαβάλλοντες τὴν περὶ ἐργασίας διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὑπὸ Κ. Α. Διαλησμᾶ. — Συμπεράσματα καὶ ἐρωτήσεις, ὑπὸ Σ. Νικοκάβουρα, ἀρχιμανδρίτου. — Τῷ Σπάρτης Θεοκλήτῳ, ποίημα ὑπὸ Κ. Α. Διαλησμᾶ. — Ἐὰν ἔχῃς ἀκόμη μητέρα, ὑπὸ Θ. Ι. Κ.— Δημήτριος Βάλβης. — Διάφορα.— Ἀλληλογραφία.

ΕΡΝΕΣΤΟΣ ΡΕΝΑΝ

ΥΠΟ

Ι. ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗ

Ι

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ μοναδισμοῦ ἐξαίροντες τὸ ἄπειρον τῶν προκυψάντων ἀγαθῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, ἀνομολογοῦντες ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία δημιουργίας νέου ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου καὶ πηγὴ πάσης προόδου καὶ παντὸς γενναίου φρονήματος, ἀσπαζόμενοι δ' ἅμα ἐν πολλοῖς τὰς δοξασίας τοῦ Ἐρνέστου Ρενάν, παριστῶσι τὸν Ἰησοῦν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ἡρώων τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς τὸν κράτιστον τῆς ἠθικῆς διδάσκαλον. Συμφώνως πρὸς τὰς ἰδέας ταύτας, ὁ Ἰησοῦς, ἄσημος καὶ ἁπλοῦς ἐργάτης τῆς Ἰουδαίας, πάσης δ' ἐπιστημονικῆς ἢ φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως ἄμοιρος καὶ διὰ μηδεμιᾶς ὑπερκοσμίου περιβαλλόμενος δυνάμεως, ζῶν μὲν ἀνέτρεψε τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας, μετὰ θάνατον δὲ ἐπετέλεσε τὰ θαύματα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, κατέβαλε πάσας τὰς κοινωνικὰς ἐναντίας δυνάμεις, καὶ ἀνήγειρε τὸ οἰκοδόμημα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, μηδὲν θέμενος θρησκευτικὸν δόγμα καὶ μηδὲν διδάξας περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Συνοψίσαντες οἱ μαθηταὶ τοῦ Χέκελ τὰς δοξασίας ταύτας ἐν μιᾷ προτάσει, δὲν προέβησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, οὐδ' ἐπεχείρησαν ν' ἀποδείξωσι τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀκρίβειαν, θεωρήσαντες ἴσως ὅτι περιττὴ κατέστη πᾶσα ἀνάπτυξις καὶ πᾶσα συζήτησις μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἐρνέστου Ρενὰν περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ, ἐξ ἧς ἠρύσθησαν τὰς διδασκαλίας των. Προτιθέμενοι ν' ἀνασκευάσωμεν τὰς δοξασίας ταύτας, ἐφ' ὅσον συνέχονται μετὰ τοῦ δόγματος περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, θέλομεν διευκολύνει τὸ ἔργον προτάσσοντες ἐν μὲν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ γενικάς τινας σκέψεις περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἐρνέστου Ρενάν, ὑποδηλοῦντες δ' ἐν τῷ ἑπομένῳ τὰ περὶ τῆς δογματικῆς οὐσίας καὶ τῶν γενικῶν χαρακτήρων καὶ ἰδιαιτέρων γνωρισμάτων τοῦ χριστιανικοῦ θρησκεύματος.

ΙΙ

«Ἀνὴρ μὴ διακρινόμενος ἐπὶ σταθερότητι καὶ ἐμβριθείᾳ πεποιθήσεων, κυμαινόμενος δὲ καθ' ὅλον τὸν βίον μεταξὺ πίστεως καὶ ἀμφιβολίας, ἀλλ' ἀείποτε διαυπῶν τὰς ἰδέας αὐτοῦ μετ' ἀπαραμίλλου τέχνης» (α). Ταῦτα ἐλέγομεν περὶ τοῦ Ἐρνέστου Ρενὰν κατὰ τὸ ἔτος

(α) Θρησκεία καὶ Ἐπιστήμη. Σελ. 352.

1884, ἡ δὲ ὀρθότης τῆς κρίσεως ταύτης κυροῦται ἤδη ἐξ αὐτῶν τῶν πανηγυριστῶν καὶ ὁμοφρόνων του. Ἔντεχνος διατύπωσις διαμαχομένων περὶ τοῦ ἰδίου ὑποκειμένου θεωρημάτων καὶ σκέψεων, τεράστιαι προτάσεων ἀντιφάσεις περιεχομένων εἰς τὴν αὐτὴν ἢ εἰς διαφόρους συγγραφάς, παρατηρήσεις καὶ περιτέχνησις ἐπιχειρημάτων καὶ συζητήσεων ἐπὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων, παντελὴς δ'ἔλλειψις παντὸς συμπεράσματος καὶ πάσης ὁριστικῆς κρίσεως εἶνε τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῶν ἔργων τοῦ 'Ερνέστου 'Ρενάν. Φιλόλογος καὶ γλωσσομαθὴς τὸ ἐπάγγελμα ἐπεδόθη εἰς φιλοσοφικάς, πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς μελέτας. Φιλοσοφῶν ἦτο πανθεϊστὴς ἅμα καὶ θεϊστὴς καὶ ἰδεολόγος καὶ ἐπικούρειος καὶ αἰσιόδοξος καὶ ἀπαισιόδοξος, πλατωνικὸς ἅμα καὶ ὑλοδοξῶν. «Ἡ φιλοσοφία τοῦ 'Ρενάν, ἀβεβαία πάντοτε καὶ νεφελώδης, ἦτο κρᾶμα σκεπτισμοῦ μετά τινος θρησκευτικῆς πεποιθήσεως μεμιγμένου ὑπὸ τὸν τύπον ἐπικουρείου πανθεϊσμοῦ» (α). Εἷς τῶν πανηγυριστῶν καὶ φίλων τοῦ 'Ρενὰν ἔγραφε τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ θανάτου του· «Ἡ δύναμις τοῦ 'Ρενὰν ἐπήγασεν ἐκ τῆς ἐλλείψεως πάσης φιλοσοφικῆς ἀρχῆς καὶ ἰδέας, προτιμῶντος πάντοτε νὰ κινῆται τὸ πνεῦμά του εἰς ὑψηλοὺς ὁρίζοντας, θαρροῦντος ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ λόγου καὶ κυμαινόμενου ὡς ἡ πτέρυξ εἰς τὸν ἀέρα καὶ ὡς ἡ νεφέλη εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου» (β). «Πολιτευόμενος ἦτον ἀριστοκράτης καὶ δημοκράτης ἅμα καὶ συντηρητικὸς καὶ φιλελεύθερος καὶ ἀπολυτύφρων, δὲν θ' ἀπέκρουε δὲ καὶ ἕνα ἀγαθὸν τύραννον» (γ). Μέγας φυσιολόγος ἔλεγεν· « ὁ 'Ρενὰν εἶνε πάντοτε ὑπὲρ τῶν νικώντων καὶ εὐτυχούντων». Ἐσεμνύνετο ὅτι ταξειδεύων μετὰ τοῦ Ναπολέοντος Γ'. ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὡς δῶρον ἕνα ἐπενδύτην, εὐχαριστεῖτο δὲ ἐπαναλαμβάνων ὅτι ἔχει πάντοτε μίαν θέσιν εἰς τὴν τράπεζαν τῶν 'Ροτσίλδ (δ). Θεολογῶν, ὑπῆρξε πιστὸς ἅμα καὶ ἄπιστος καὶ χριστιανὸς καὶ χριστιανομάχος, προκηρύσσων δὲ τὴν ἀμαθίαν τῆς ἐπιστήμης περὶ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ὑπέσκαπτε τὰ θεμέλια πάσης θρησκευτικῆς πεποιθήσεως ἐπ' ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης. Γράφων τὴν μητρικήν του γλῶσσαν ὡς οὐδεὶς τῶν συγχρόνων, θέλων δὲ ν' ἀρέσῃ εἰς πάντας καὶ πάντες νὰ εὑρίσκωσιν εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ σκέψιν τινὰ ἢ ἰδέαν σύμφωνον πρὸς τὰς πεποιθήσεις ἑκάστου, διετύπου διὰ τοῦ ἀριστοτεχνικοῦ αὐτοῦ καλάμου σκέψεις ἢ εἰρωνείας ἢ γενικὰς προτάσεις ἀμφιβόλου ἐννοίας, ἐξ ὧν οἱ ὀπαδοὶ πάσης σχολῆς, οἱ πανθεϊσταί, οἱ θεϊσταί, οἱ ἰδεολόγοι, οἱ ὑλοδοξοῦντες, οἱ χριστιανοί, οἱ θετικισταί, οἱ ὀημοκράται καὶ ἀριστοκράται ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἀνεύρωσι τὴν ἀνταποκρινομένην εἰς τὰς πεποιθήσεις των. Τὸ πολύχρουν καὶ ἀντιφατικὸν καὶ ἀρεσκευτικὸν καὶ σύμετάστατον πνεῦμα τοῦ 'Ρενὰν διεμορφώθη ἄρα γε ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ παιδεύσεως, ἣν ἔλαβεν ἐντὸς τοῦ Ἱεροσπουδαστηρίου καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἐπιδράσεως, ἣν ἔσχον ἐπ' αὐτοῦ φίλοι καὶ συνεργάται ἀντιμαχομένων συστημάτων καὶ πεποιθήσεως; Ἦτο πρόθεσις ἀτομικότητος καὶ φιλαρεσκείας, ὅπως ἀνέλθῃ εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα τῆς πολιτείας, τὰ ὁποῖα μάτην ἐπεδίωξε καθ' ὅλον τὸν βίον; Τὰ αἴτια ταῦτα συνέτειναν πιθανῶς πρὸς διάπλασιν τοῦ πνεύματος τοῦ 'Ρενάν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἄλλου ἐνεχαράχθη ἐπ' αὐτοῦ ὁ σκεπτισμὸς καὶ ἡ ἀδιαφορία τοῦ ἀνδρὸς περὶ παντὸς ζητήματος καὶ περὶ πάσης ἰδέας καὶ πεποιθήσεως μὴ περιποιούσης αὐτῷ χαρὰν ἢ ἡδονήν τινα· «La vie est bonne! Amusez vous, et vive l' amour!» Τοὺς λόγους τούτους ἐπανελάμβανε πολλάκις ὁ 'Ρενάν, ἐν αὐτοῖς δέ, λέγει ὁ Δελαφόσσε, ἀποκαλύπτεται περιφανῶς ἡ βάσις τῆς φιλοσοφίας του. Πανθεϊστής, δοξάζει ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε τὸ ἰδεῶδες τῆς διανοίας μας καὶ ἡ συγκεφαλαίωσις τῶν ὑπεραισθητῶν ἡμῶν ἀναγκῶν καὶ ὑπερκοσμίων τάσεων καὶ ὁρόπων (α). Θεϊστής, διδάσκει ὅτι εἰς τὸ θρησκευτικὸν τῆς ἀνθρωπότητος συναίσθημα ἀντακοκρίνεται ἡ πραγματικότης τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ (β). Ὑλιστής, ἀρνεῖται ἐν τῇ φύσει πᾶν προδιαγεγραμμένον σχέδιον (γ). Ἀποδοκιμάζων τὸν ὑλισμὸν ἐπιφωνεῖ «ὁ ἁπλούστατος τῶν ἀνθρώπων ἀγόμενος ἐκ τῆς λατρείας τῆς καρδίας εἶνε πλέον πεφωτισμένος περὶ τῆς πραγματικότητος τῶν ὄντων παντὸς ὑλιστοῦ ἀξιοῦντος νὰ ἐξηγήσῃ τὰ πάντα διὰ τοῦ τυχαίου καὶ τοῦ πεπερασμένου» (δ). Πνευματιστὴς καὶ πιστός, γράφει ὅτι ἡ λογικὴ θ' ἀνετρέπετο, ἐὰν ἡ ζωὴ εἶναι ματαιότης καὶ αὐταπάτη (ε). Αἰσιόδοξος, θεωρεῖ πάντα σύμβολα καὶ ὀνείρων ἀπατηλότερα (ς). Μάτην ἐπεχείρησάν τινες νὰ ὁρίσωσι τὸν χαρακτῆρα τῶν πεποιθήσεων καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἐρνέστου 'Ρενάν, διότι πάντες οἱ περὶ τούτου ὑποστηρίξαντες γνώμην τινὰ εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀλήθειαν ὁμοῦ καὶ εἰς τὸ ψεῦ-

(α) Rassegna Nazionale Italiana 16 Ὀκτ. 1892.
(β) Βοννιέρος. Fig, 3. Ὀκτ. 1892.
(γ) Ἐπιθ. τῶν δύο Κόσμων. 15 Σεπτ. 1892.
(δ) Fig 3 Ὀκτ. 1892.

(α) 'Ρενάν. Σπουδάσματα ἱστορίας θρησκευτικῆς.
(β) 'Ρενάν. Βίος Ἰησοῦ. Εἰσαγωγὴ ἔκδ. 1876.
(γ) Ἐπιθ. τῶν δύο Κόσμων 17 Ἰαν. 1870.
(δ) Εἰσαγωγὴ εἰς Βίον Ἰησοῦ ἔκδ. 1876. Εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἀναφέρονται αἱ παραπομπαί.
(ε) Νεκρολογία, Ἐρνέστος 'Ρενάν.
(ς) 'Ρενάν. Ἅγιος Παῦλος. Ἀφιέρωσις.

δος. 'Ο 'Ερνέστος Ναβὶλ φρονεῖ ὅτι τὸν 'Ρενὰν « διευθύνει καὶ λεληθότως δεσπόζει ἡ ἄρνησις παντοδυνάμου Θεοῦ. Τὸ σύγγραμμα περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ θὰ σᾶς ἐκπλήξῃ διὰ τῶν ἀνεξαντλήτων ἀντιφάσεών του, ἐσσοῦ σκαλίζοντες ὀλίγον τὸ ἔργον του ἀνεύρητε ὅτι οὐκ ἔστι Θεός». Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς βεβαιώσεως ταύτης ἐπεκαλέσθη ὁ Ναβὶλ τὸ σημαινόμενον διαφόρων χωρίων τῶν συγγραφῶν τοῦ 'Ρενάν, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἕκαστος λογικῶς συμπεραίνει, ὅτι ἦτο οὗτος ὀπαδὸς τῆς ἀθέου ὑλοδοξίας (α). Ἀλλὰ δι' ἄλλων χωρίων τῶν ἰδίων πονημάτων καὶ δι' ἀκαταμαχήτων ἀποδείξεων ὁ Μαρὲ ἀναιρῶν τὴν κρίσιν τοῦ Ναβὶλ κατατάσσει τὸν 'Ρενὰν μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ συστήματος τῆς πανθεΐας τοῦ Ἐγέλου. Τῷ ὄντι· συνοψίζων ὁ 'Ρενὰν τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν τῆς 'Εγελιανῆς σχολῆς, ἐπιφωνεῖ· «ἰδοὺ ἡ θεμελιώδης θέσις τῆς ἡμετέρας θεολογίας» (β). Ἕτεροι ὅμως παρετήρησαν ὅτι ὁ 'Ρενὰν κατεδίκασεν ὁριστικῶς τὰς περὶ τοῦ ἰδεώδους δοξασίας τοῦ Ἐγέλου εἰπὼν ὅτι «ἐπὶ τέλους τὸ ἰδεῶδες εἶνε μία οὐτοπία» (γ). 'Ο Βαρρέ, γράφων τὴν νεκρολογίαν τοῦ 'Ρενάν, ἔλεγεν, ὅτι συνέτεινεν οὗτος πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ κραταίωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐν Γαλλίᾳ ὡς συμβιβάσας τὴν πίστιν μετὰ τῆς ἐπιστήμης, κριτικὸς ὢν ἅμα καὶ πιστός. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔγραφεν ὁ Βονιέρος ὅτι «ὁ 'Ρενὰν ἐξησθένισε τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα. Δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἀνατρέψῃ τὴν πίστιν, διότι δὲν ἐγεννήθη εἰσέτι ὁ δυνάμενος ν' ἀτενίσῃ εἰς τοῦτο, ἀλλ' εἰργάσθη πρὸς ἀποχαύνωσιν τοῦ ὑπερκοσμίου φρονήματος, καίτοι βεβαιῶν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης καθίσταται ἐπὶ τοσοῦτον χρηστοτέρα, ἐφ' ὅσον ἐνισχύεται καὶ ἐξευγενίζεται τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα (δ)». 'Ο Φρέπελ ἐθεώρει τὸν 'Ρενὰν ὡς ἐλαυνόμενον ὑπὸ ἀντιθρησκευτικῆς μανίας, ὁ δὲ καθηγητὴς Γραβίνσκης χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς «βλάσφημον καὶ ἀσεβῆ ἐκθηλοῦντα τὰς ἰδέας του μεθ' ὑποκρίσεως καὶ σεβασμοῦ πρὸς ἀποπλάνησιν τῶν ἀμαθῶν καὶ ἀθώων, χορηγοῦντα δ' αὐτοῖς τὸ δηλητήριον ἀνεπαισθήτως» (ε). Ἀλλὰ πῶς συμβιβάζεται ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος μὲ τοὺς λόγους τοῦ 'Ρενὰν εἰπόντος, «συμφορὰ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀπέκτεινε τὴν θρησκείαν;» «Malheur à la raison le jour ou elle etoufferait la réligion» (α).

Τὸ ἀδύνατον καταρτίσεως ὀρθοῦ καὶ ἀκριβοῦς ὁρισμοῦ περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν τοῦ 'Ερνέστου 'Ρενὰν καὶ τὸ διαμαχόμενον τῶν διαφόρων κρίσεων ἐπήγασαν, ὡς εἰκός, ἐκ τῆς παντελοῦς ἐν αὐτῷ ἐλλείψεως πάσης στερρᾶς πεποιθήσεως, ἐκ τῶν ἀμφιταλαντεύσεων καὶ ἀντιφάσεων κατὰ τὴν συζήτησιν παντὸς ζητήματος περατουμένην μετὰ μακρὰν ἀνάλυσιν ἄνευ συμπεράσματός τινος, καὶ ἐκ τοῦ πάθους τῆς φιλαρεσκείας, ἐξ οὗ ἤγετο καὶ ἐφέρετο.—«Ἔχεις δίκαιον· Ἰδοὺ τί πάντοτε ἔλεγεν εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ συζητοῦντας, ἔστω καὶ ἂν ἡ γνώμη του ἦτο ὅλως ἐναντία πρὸς ἐκείνην τοῦ μετ' αὐτοῦ διαλεγομένου (β). 'Ο ἴδιος δὲ ὁμιλῶν περὶ ἑαυτοῦ, ἔγραφε· «τὸ ἀναποφάσιστον τοῦ ἐμοῦ χαρακτῆρος μὲ περιέγει εἰς θέσεις ἀντιστρατευομένας, ἐξ ὧν δὲν γνωρίζω πῶς νὰ ἐξέλθω (γ)». 'Εν μέσῳ σπουδαίας συζητήσεως παρενείρει παιδαριώδεις εὐφυολογίας· ὁμιλῶν δὲ μετὰ σεβασμοῦ περὶ τῶν θείων, γράφει εὐτράπελόν τινα φράσιν χαρακτηριζομένην ἀσεβῆ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἄκριτον δὲ ὑπὸ τῶν φίλων. «Ἐπὶ 64 ἔτη περιειργάσθην τὸ μέγιστον τῶν θεαμάτων, τὸ Σύμπαν. Ἡ θέσις, εἰς ἣν εὑρίσκομαι ὅπως θεωρῶ τὸ πυροτέχνημα, εἶνε ἀξιόλογος. Κατὰ τοὺς τρόπους τοῦ αἰσθάνεσθαι εἰμὶ γυνὴ κατὰ τὰ τρία τέταρτα. Θ' ἀπευθύνω ἀναφορὰν πρὸς τὸν Θεόν, δι' ἧς θὰ τοῦ ἀποσπάσω τὴν ἱλαρότητα. Ἀποχαιρετίζων τὴν ζωὴν θ' ἀναπέμπω πρὸς τὴν αἰτίαν παντὸς ἀγαθοῦ εὐχαριστήρια ἐπὶ τῷ μαγευτικῷ περιπάτῳ, ὃν ἐδόθη μοι νὰ διανύσω ἐν τῷ κόσμῳ τῆς πραγματικότητος. Ἡ δοθεῖσά μοι ὕπαρξις χωρὶς νὰ τὴν ζητήσω ὑπῆρξε δι' ἐμὲ εὐεργέτημα, ἐὰν δὲ πάλιν μοὶ προσφέρετο θ' ἀποδεχόμην εὐγνωμόνως. — 'Ο μιλῶν λέγω εἰς ἕκαστον ὅτι ὑποθέτω ὅτι τοῦ εἶνε ἀρεστόν» (δ). 'Ο διαπρεπὴς Δελαφόσσε ὑπῆρξεν εἰλικρινὴς ἅμα καὶ αὐστηρὸς τοῦ 'Ρενὰν ἐπικριτής, εἰπὼν ὅτι «ἡ τελευταία λέξις τῆς διδασκομένης ὑπὸ τοῦ 'Ρενὰν φιλοσοφικῆς χειραφετήσεως εἶνε ἡ ἀναγόρευσις τῆς ἀποκτηνώσεως» L' avenement de la bestialité.—'Αλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ θιασῶται καὶ πανηγυρισταὶ αὐτοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαφανίσωσι τὰ στίγματα τοῦ πνεύματός του. 'Ο μαθητὴς αὐτοῦ, νῦν δ' ὑπουργὸς τῆς παιδείας, ἀπαγγέλλων ἐνθουσιώδη πανηγυρικὸν τοῦ διδασκάλου ἔλεγεν· « ὁ 'Ρενὰν ἐπεθύμει νὰ εἶνε προσ-

(α) Ναβίλ. «Μελέτη τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ 'Ρενάνν.
(β) Διάλογοι· ὑπὸ 'Ρενάν.
(γ) 'Ρενάν. Βίος τοῦ Ἰησοῦ Σελ. 129.
(δ) Ἀμφότεροι οἱ λόγοι κατεχωρίσθησαν εἰς Φιγαρὼ 3 Ὀκτωβρίου 1892.
(ε) Rassegna Nazionale Italiana 16 Ὀκτ. 1892.

(α) 'Ρενάν. Βίος Ἰησοῦ Σελ. XXX.
(β) Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων 6 Ὀκτ. 1892.
(γ) 'Ρενάν. Ἡ μικρὰ Νοεμ.ή.
(δ) 'Ρενάν. Ἐξομολογήσεις καὶ Ἀπομνημονεύματα τῆς ἐμῆς νεότητος.

εκτικὸς μάρτυς καὶ παρατηρητὴς ἀλλ' οὐχὶ καὶ κριτής. Δὲν ἀνεγνώριζεν ἐν ἑαυτῷ τὸ δικαίωμα νὰ βεβαιώσῃ τι ἢ νὰ συμπεράνῃ». Ὁ δὲ φίλος του Βοασὶὲ ὑπῆρξεν εἰλικρινέστερος· «Αἱ ἀντιφάσεις καὶ αἱ γενόμεναι ὑπ' αὐτοῦ συγχύσεις μᾶς συνετάρασσον, ἀλλ' ἀκολούθως μᾶς ἔτερπον. Ὁ σκεπτισμός του ἦτο πάντοτε ποικιλμένος μετά τινος χρωματισμοῦ πίστεως. Ἠσθάνετό τις ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπῆρχον δύο ἔνθρωποι, ὁ ἀρχαῖος καὶ ὁ νεώτερος» (α). Ἕτερος θιασώτης τῶν φιλολογικῶν ἔργων τοῦ Ῥενὰν γράφων τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1892 μὲ τοὺς ἐνθουσιώδεις ἐκείνους τῆς καλλιεπείας καὶ τοῦ ὕφους τῶν συγγραφῶν, παρατηρεῖ ὅτι «τὸ συμπεραίνειν δὲν ἦτον ἴδιον τοῦ πνεύματός του, ἡ δ' ἐλαφρότης, μεθ' ἧς ἐπελάβετο τῆς συζητήσεως τῶν θρησκευτικῶν προβλημάτων, συνέτεινε πρὸς μείωσιν τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἰάκωβος Ῥουσὼ θὰ ἐθεώρει βλάσφημα τὰ θρησκευτικὰ τοῦ Ῥενὰν εἰρωνεύματα. Ἐντεῦθεν ἡ βαρύνουσα τοῦτον βαρυτάτη εὐθύνη ἐπὶ τῇ ἀνελίξει τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας ἐν Γαλλίᾳ» (β).

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ μὴ κρίνων μηδὲ συμπεραίνων ἐπὶ τῶν συζητουμένων ὑπ' αὐτοῦ ζητημάτων, ὁ εὐσεβὴς κατὰ τούτους, βλάσφημος δὲ κατ' ἄλλους, ὁ μὴ ἔχων στερρὰς πεποιθήσεις ἐπὶ οὐδενὸς ἀντικειμένου, πάντοτε δὲ ποικιλόβουλος καὶ εὐπαράτρεπτος, ἐπεχείρησε νὰ συντάξῃ νέαν τοῦ Ἰησοῦ βιογραφίαν περικλείουσαν αὐτὴν ἐντὸς τῶν νόμων καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀνελλίξεως τῶν ἱστορικῶν συμβάντων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰργάζετο πρὸς ἑνὸς περίπου αἰῶνος ὁμὰς λογίων ἀποτελούντων τὴν ἐν Γερμανίᾳ κριτικὴν σχολήν. Τὸ τελικὸν συμπέρασμα τῶν ἔργων καὶ ἐκζητήσεων τῆς σχολῆς ταύτης κατέληξεν εἰς θρίαμβον τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τὸ προπαρασκευασθὲν ὑλικὸν κατὰ τὰς γενομένας μακρὰς ἐρεύνας καὶ ἐκζητήσεις ἦτον ἕτοιμον καὶ ἄφθονον καὶ ποικίλον, τὸ δὲ σκεπτικὸν καὶ ἄκριτον τοῦ Ῥενὰν πνεῦμα παραλεῖπον τὰ συμπεράσματα καὶ προτείνον ὡς ἀποδεδειγμένα τὰ συζητούμενα καὶ διαμαχόμενα συνέπηξε ποίημα εἰς πεζὸν λόγον ἐπιγραφόμενον ὁ «Βίος τοῦ Ἰησοῦ».

III

Ἡ ἐκκλησία τῶν διαμαρτυρομένων ἀποσείσασα τὸν ζυγὸν τῆς ἱεροκρατίας δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν κατάργησιν παντὸς θεσμοῦ καὶ παντὸς εἰσαχθέντος ὑπὲρ τοῦ κλήρου προνομίου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ καθιερώσασα τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου ἀτομικῆς ἐλευθερίας κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν Γραφῶν, διέσεισε τὰ θεμέλια πάσης παραδόσεως ἀπορρεούσης ἀπὸ τὴν ἀνέλιξιν τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος καὶ ἐχούσης τὸ κῦρος τῶν ἀποστολικῶν καὶ τῶν πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἐντεῦθεν ἐπήγασαν αἱ ἐν Γερμανίᾳ θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ αἱρέσεις καὶ διαμαχόμεναι σχολαί. Ὁ μελετῶν τὰ ἔργα τῶν γερμανῶν θεολόγων καταπλήσσεται ἀληθῶς παρατηρῶν παρὰ τῇ ἐμβριθείᾳ τῶν πλείστων καὶ τῇ ἐξ αὐτῶν ἀποπνεούσῃ χριστιανικῇ ζωῇ καὶ εὐσεβείᾳ τὰς ὀρθολογικὰς καὶ ἀλλοκότους θεωρίας ἄλλων καὶ τὸ ἀχαλίνωτον τῆς φαντασιώδους ἐρεύνης κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν περὶ πηγῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ζητημάτων. Ὡς παρὰ τοῖς φιλοσοφικοῖς συστήμασι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐξ ὧν ἀπέρρευσε πᾶσα ἀνθρωπίνη σοφία, ἐδιδάσκοντο αἱ παραδοξολογίαι τῶν σοφιστῶν, οὕτω καὶ ἐν Γερμανίᾳ τῆς θεωρητικῆς θεολογίας ἀναπτυχθείσης ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς προόδους καὶ πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν ἀνέλιξιν τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀνεφύησαν συγχρόνως καὶ αἱ καλούμεναι σχολαὶ τῶν ἐλευθεροφρόνων καὶ τῶν κριτικῶν. Τοῦ συμφύρματος τοῦ Ῥενὰν περὶ τοῦ «Βίου τοῦ Ἰησοῦ» ἀρυσθέντος ἐκ τῶν συζητήσεων τῆς κριτικῆς τῶν Γραφῶν σχολῆς, θὰ ὑποδείξωμεν ἐνταῦθα τοὺς γενικοὺς χαρακτῆρας τῶν ἔργων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σχολῆς Δὲ Βέττε, ἐπονομασθέντος Ναθαναὴλ τῶν κριτικῶν, καὶ τοῦ θρασυτέρου αὐτῆς ὀπαδοῦ Στράους.

Ἐδόξαζεν ὁ Δὲ Βέττε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλὴν τῶν νοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, δι' ὧν παρατηρεῖ καὶ ἀναλύει τὰ πράγματα καὶ ὁρίζει τὰ φαινόμενα καὶ τοὺς διέποντας τὴν κτίσιν νόμους, πεπροίκισται ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ διὰ δυνάμεως ἀποκαλυπτούσης εἰς αὐτόν, ὡς ἐξ ὁρμεμφύτου, τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ ἰδέας τοῦ ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ βίου ἀνεξαρτήτως παντὸς ὑπολογισμοῦ καὶ πάσης διαλεκτικῆς ἀποδείξεως. Ἐκ τοῦ ἐμφύτου θρησκευτικοῦ συναισθήματος προάγεται ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα ἑνοῦσα τὸ ἄπειρον μετὰ τοῦ πεπερασμένου, ἐκ δὲ τῆς ἀνελίξεως τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος διαπλάσσονται τὰ θετικὰ θρησκεύματα ἐξωτερικευόμενα διὰ συμβολικῶν παραστάσεων ἢ συνταυτιζόμενα μετὰ ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἐθνικῶν μύθων καὶ παραδόσεων. Ἐξετάζων τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῶν Γραφῶν ἤγειρεν ἀμφιβολίας ἐπί τινων ἐξ αὐτῶν, ἄλλα δ' ἐθεώρησεν ὡς οὐσιωδῶς μεταβληθέντα καὶ ἀποτελοῦντα θρύλους ἱστορικούς, ἀλλ' αἱ ἐπεγειρόμεναι ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβείας τῶν συμβάντων οὐδόλως ἔδει νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν ἡμῶν πεποιθήσεων. Ὁ Χριστιανισμός, ἀκολουθεῖ λέγων ὁ Δὲ Βέττε, εἶνε ἀλήθεια ἐφ' ὅσον διδάσκει ἡμᾶς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ὑπερκοσμίους ἀληθείας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν συμβόλων καὶ μυστηρίων καὶ ὁρατῶν ἀπεικονίσεων, αἵτινες ἐνισχύουσι καὶ διαφωτίζουσι τὸ ἔμφυτον ἐν ἡμῖν θρησκευτικὸν συναίσθημα. Ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν ἐν παντὶ συμβόλῳ καὶ ἐν παντὶ θρύλῳ ἢ δόγματι ἢ ἐξωτερικῇ ἀπεικονίσει τὴν περιεχομένην ἀλήθειαν ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς παραστάσεως αὐτῆς. «Διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἔλαβε τὴν πλήρη αὐτοῦ καὶ τελευταίαν ἐκδήλωσιν ἀντικαταστήσαν τὴν θρησκείαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως εἰς τὰς θρησκείας τῆς φύσεως. Αἱ ἰδέαι περὶ θεότητος, περὶ ἀθανασίας, περὶ περιορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καθιερώθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τρόπον ἱκανοποιοῦντα τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν καὶ ἀνυψοῦντα τὸ φρόνημα πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν τελειότητα. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁ Χριστιανισμὸς εἶνε θεία ἀποκάλυψις, ὡς πρῶται ἀποκαλύψεις εἶνε αἱ ἐνοράσεις καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος κοιναὶ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, εἶνε δ' ἅμα καὶ ἀπόλυτος ἀλήθεια ἐκπηγάζουσα ἀπὸ τὴν πηγὴν πάσης ἀληθείας ἀνεξαρτήτως τῆς αἰγλης τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν ἱστορικοῦ περιβλήματος. Ἡ κριτικὴ ἐπιστήμη ἐγείρει δισταγμοὺς καὶ ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀκριβείας ἱστορικῶν τινων γεγονότων ἀναφερομένων ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀλλ' αἱ ἐν αὐταῖς περὶ Θεότητος διδασκαλίαι καὶ ἡ δι' αὐτῶν συναρμογὴ τοῦ θρησκευτικοῦ μετὰ τοῦ ἠθικοῦ βίου οὐδόλως ἀλλοιοῦνται ἐκ τῶν ἐπενειρομένων συζητήσεων καὶ κρίσεων περὶ τὰ ἀναφερόμενα ἐν αὐταῖς θαύματα καὶ συμβεβηκότα, διότι οἱ τύποι, ὑφ' οὓς ἐπέδρασεν ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια πρὸς ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἶνέ τι δευτερεῦον καὶ ὅλως ἐπουσιῶδες». (α). Ἀλλ' ἐφ' ὅσον προέβαινεν ὁ Δὲ Βέττε εἰς τὴν κριτικὴν μελέτην καὶ ἀνάλυσιν τῶν Γραφῶν, ἐπὶ τοσοῦτον διεσκεδάζοντο οἱ ἐπεγερθέντες εἰς αὐτὸν δισταγμοὶ περὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς πρώτης ἱδρύσεως τοῦ χριστιανισμοῦ. Καὶ εἰς μὲν τὸ «Ἐξηγητικὸν Ἐγχειρίδιον» ἔγραφεν ὅτι ἡ κριτικὴ δὲν δύναται νὰ προβῇ πέραν τῶν ἁπλῶν ἀμφιβολιῶν, ἐν δὲ τῷ συμπεράσματι τῶν σχολίων αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου παρετήρει τὰ ἑξῆς· «Στηρίγματα τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας ἔχομεν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Παύλου καὶ ταῖς ὁδοιπορίαις αὐτοῦ, ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς παραδόσεσι, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς μαρτυρίαις ἐθνικῶν συγγραφέων τοῦ Τακίτου, τοῦ Ἰωσήπου καὶ ἄλλων. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις δὲν ἀνευρίσκομεν λεπτομερείας, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτοῖς μαρτυρούμενα γεγονότα ἐπιβάλλουσιν ὅρια εἰς τὴν κριτικὴν ἐπιστήμην». Ἐπὶ τέλους δὲ προσεγγίζων εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ συγγραφῇ «περὶ τῆς οὐσίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως» δὲν ἐθεώρει πλέον αὐτὴν ὡς ἰδέαν περιβληθεῖσαν διὰ συμβόλων, ἀλλ' ὡς πνευματικὴν δύναμιν ἀπαύγασμα τῶν ἔργων τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (α).

Τὸ δ' ἀσεβὲς ἔργον τοῦ Στράους περὶ τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ εἶνε μὲν εἰς πολλοὺς γνωστὸν ὡς ἐκ μεταφράσεως εἰς τὴν Γαλλικήν, ἀλλ' ὀλίγοι βεβαίως ἐμελέτησαν τὰ κατ' αὐτοῦ δημοσιευθέντα καὶ τὴν γενομένην ἀνασκευὴν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ὁμοφρόνων του. Ὁπαδὸς τῆς σχολῆς τοῦ Ἐγέλου καὶ ἐφαρμόζων τὰς ἀρχὰς τῆς πανθείας εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἐν μὲν τῇ θρησκευτικῇ καὶ ἠθικῇ τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ ἔγκειται ἡ ἀπόλυτος ἀλήθεια, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῷ γεγονότα καὶ τὰ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ εἶνε μυθολογικὰ καὶ ἱστορικοὶ θρύλοι. α' Ὁ Χριστός, ἔλεγεν ὁ Στράους, δὲν εἶνε προσωπικὴ ὕπαρξις, ἀλλ' ἡ ἰδέα τουτέστι τῆς ἀνθρωπότητος παραχθεῖσα διὰ τῆς ἑνώσεως τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τοῦ παντός. Τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶνε ὁ Θεὸς λαβὼν τὴν μορφὴν ἀνθρώπου καὶ ἐκδηλούμενος ἐν τῇ συνειδήσει τούτου, γενόμενος καὶ ἀποθνήσκων καὶ ἐγειρόμενος καὶ ἀναβαίνων εἰς τὸν οὐρανόν. Τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου παριστανομένην ἰδέαν ὑπὸ τὸ σύμβολον τοῦ Χριστοῦ πρέπει βεβαίως νὰ λατρεύωμεν, διότι πᾶν τὸ ἔξοχον καὶ ὑψηλὸν εἶνε θεῖον, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Εὐαγγελίου εἶνε ἡ κατ' ἐξαίρεσιν τοῦ Θεοῦ ἐνανθρώπησις χαρακτηρισθεῖσα ὀρθῶς ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν ὡς ἀπαύγασμα τοῦ Οὐρανίου Πατρός. Σύμβολον ἀληθῶς ἐξαίσιον περικαλύπτον τὸν ἰδεώδη Ἰησοῦν. Ἀλλὰ τὸν Ναζωραῖον τῆς Ἰουδαίας ἐγὼ δὲν γνωρίζω».

Τπὸ τὸ βάρος τῆς ψυχρᾶς καὶ ἱστορικῆς ἀναιρέσεως τῶν κριτικῶν καὶ ὁμοφρόνων του, ὑπὸ τὴν ἐξέγερσιν τῶν ὀπαδῶν τῆς σχολῆς τῶν πανθείστῶν, εἰς ἣν ἐτάχθη, καὶ ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἀδυναμίᾳ, εἰς ἣν ἐτίθετο ἐνώπιον τῶν γεγονότων, ὁ Στράους ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τῆς συγγραφῆς του ἀνήρεσαν ἑαυτόν. Ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἦτο πλέον ἄθυρμα μυθολογικὸν καὶ συμβολικὴ ἀπεικόνισις θρησκευ-

---

(α) Ἀμφότεροι οἱ λόγοι εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεως 8 Ὀκτ. 1892.

(β) Ἐπιθεώρησις τοῦ μηνὸς Ὀκτ. Πυώ. (Frank Puaux).

(α) Μαθήματα περὶ ἀποκαλύψεως. Μεταφρ. Ἰταλική. Ἐν Λειψίᾳ 1888. Σελ. 1 μέχρι 139.

(α) Λιχτενβέργ. Θρησκευτικαὶ ἰδέαι ἐν Γερμανίᾳ. Τόμος 2ος Σελ. 62.

τικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, ἀλλ' ἡ τελειοτάτη καὶ ὑπερτάτη ἱστορικὴ ἐμφάνισις καὶ ἐκπροσώπησις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. «Ἐθυσίασα, ἔλεγε, τὰ χριστιανικὰ δόγματα, συνέτριψα τὰς πέτρας τοῦ σκανδάλου, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπεμάκρυνα ἀπὸ τῆς καρδίας μου τὸν Ἰησοῦν. Οὐδεὶς θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα καὶ οὐδεὶς ποτε θὰ λάβῃ τὴν θρασύτητα νὰ τεθῇ πλησίον τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας. Πᾶσα περαιτέρω ἐν τῷ μέλλοντι θρησκευτικὴ ἀνέλιξις θὰ περιορισθῇ εἰς μόνον τὸν τύπον. Οὔτε ἐν ταῖς ἡμέραις μας οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι ἡ θρησκευτικὴ πρόοδος δύναται, ἔστω καὶ πάρωθεν, νὰ ὁδηγήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα πέραν τῆς γιγαντιαίας προόδου, εἰς ἣν ὡδηγήθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ». Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1839 ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν ὁδὸν καὶ προέβη μέχρι λυσσώδους ἀθείας, καταστὰς ἐν τῇ πολιτείᾳ κῆρυξ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀπολυτοφροσύνης καὶ τῆς ὑποδουλώσεως τῶν λαῶν. Ἀναφορὰ ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τεσσαράκοντα χιλιάδων πολιτῶν ὑπεβλήθη ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν τῆς Ζυρίχης πρὸς καθαίρεσιν τοῦ Στράους ἀπὸ τῆς καθηγητικῆς αὐτοῦ ἕδρας. Τῆς γενομένης αἰτήσεως ἀπορριφθείσης, οἱ πολῖται ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς ἐξουσίας, τὸ αἷμα ἔρρευσεν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ ἡ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρύνῃ τὸν Στράους ἀπὸ τῆς διδασκαλικῆς αὐτοῦ θέσεως (α). Ἡ δοκιμασία αὕτη, λέγει ὁ φίλος του Λιχτενβέργ, ἦτο ἀνωτέρα τῶν δυνάμεων τοῦ Στράους· ἀποτυφλούμενος δὲ ἀπὸ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ του κοχλάζοντα πάθη νέαν ἐδημοσίευσε συγγραφὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐν ᾗ ἐδήλου, «ἠκόνισα τὴν καλήν μου σπάθην ἣν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπήμβλυνα». Οἰκτείρων ὁ Λιχτενβέργ τὴν θέσιν, εἰς ἣν περιῆλθεν ὁ φίλος του, «ὁμολογῶ, ἔλεγεν, ὅτι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ τελευταίου τούτου ἔργου ἐπέλαμψε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς διανοίας, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, λαμπρὰ καὶ φωταυγὴς ἡ Εὐαγγελικὴ ἀλήθεια, διότι κατεῖδον μέχρι τίνος σημείου δύναται νὰ φθάσῃ ὁ βαδίζων ἐν τῷ σκότει τῆς ἀσεβείας. Ὁ Στράους ἐπικαλεῖται τὴν ἴδρυσιν καισαρικῆς ἐξουσίας ἐπιβαλλούσης τὴν ὑπακοὴν δι' οἱουδήποτε βιαίου μέσου· κατέστη δ' οὕτω ἀπολυτόφρων κατὰ τὴν πολιτικὴν ὡς εἶπε καὶ κατὰ τὴν φιλοσοφίαν, ὁ δὲ καισαρισμός του δίδει τὴν χεῖρα εἰς τὴν διδασκαλίαν του. Οὕτω δὲ πρόδηλον εἶνε καὶ ἐναργὲς ὅτι ὁ μὴ ἐναποθέτων τὰς ἐλπίδας εἰς τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου διαμφισβητῶν, δὲν δύναται νὰ σεβασθῇ αὐτὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ὅπως εἰσαγάγωσι τὴν καλουμένην πρόοδον ἄρχονται νὰ ἐναγκαλίζωσιν ἡμᾶς ἐν πυρὶ καὶ σιδήρῳ.» (α)

Ἱστοριογράφοι καὶ θεολόγοι καὶ φιλοσοφοῦντες ἐν Γερμανίᾳ ἐθημοσίευσαν σπουδαίας συγγραφὰς πρὸς ἀναίρεσιν τῶν τερατολογημάτων τοῦ Στράους, θ' ἀναφέρω δ' ἐνταῦθα δύο τῶν ἔργων τούτων δημοσιευθέντων ὑπὸ ὑπαδῶν τῆς ἰδίας τοῦ Ἐγέλου σχολῆς, εἰς ἣν ἀνῆκεν.

Ὁ Βέρα ὑπέδειξε τὴν μονομανίαν, ἐξ ἧς ἠλαύνετο ὁ Στράους κατὰ πάσης θρησκευτικῆς ἰδέας καὶ πεποιθήσεως, ἀλλ' ἐπιστήσας ἰδίως τὰς σκέψεις του ἐπὶ τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ, «ὁ Στράους, λέγει, θεωρεῖ τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ ὡς αἴνιγμα. Αἴνιγμα; Ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶνε ἄρά γε αἴνιγμα; Καὶ τὸ αἴνιγμα δὲν εἶνε ἄρά γε εἰς ἑκάστην γωνίαν τοῦ Παντός; Πρέπει ἄρα ἐκ τούτου νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οὐδαμοῦ ὑπάρχει ἀλήθεια; Κατὰ τὸν Στράους ὁ Ἰησοῦς εἶνε αἴνιγμα διὰ τὴν ἐπιστήμην. Ἀλλὰ διὰ τίνα ἐπιστήμην; Φρονεῖτε ἄρά γε ὅτι, παραγκωνίζοντες τὸν Χριστὸν καὶ πᾶσαν θρησκευτικὴν ἰδέαν ἐκμηδενίζοντες καὶ ἀνεγείροντες ὡς ἀρχὴν τὸ Μηδὲν θὰ διαφωτίσητε τὸ αἴνιγμα τοῦ Παντός; Καὶ δι' ἡμᾶς αἱ συγγραφαὶ τοῦ Στράους εἶνε αἴνιγμα, ἀλλ' ὅμως βλέπομεν ἐν αὐταῖς ἓν φαεινὸν σημεῖον. Τὸ χάος ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἀρνήσει.» (β)

Ὁ δὲ πανθεϊστὴς Κινὲ ὁμολογεῖ ὅτι, «ἅμα τις ἀναγνώσῃ τὴν πρώτην σελίδα τῆς βιογραφίας τοῦ Ἰησοῦ γεγραμμένης ὑπὸ τοῦ ὀμόφρονος αὐτοῦ Στράους πείθεται ἀμέσως, ὅτι αἱ σκέψεις αὐτοῦ δὲν ἀρύονται ἐκ τῶν γεγονότων, ἀλλ' ὅτι ὁ συγγραφεὺς ὑπερπηδῶν πᾶν παρεντιθέμενον πρόσκομμα ἀπεφάσισεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ διαμορφώσῃ τὰ γεγονότα συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἰδέαν του. Πρὸς τοῦτο προέβη δι' ἀλογίστου λογικῆς ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διὰ φανατισμοῦ ὑπομιμησκοντος τὸ πνεῦμα τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Δουπουὴ καὶ Βολνεῆ. Ἐν μέσῳ τῆς ἀπολύτου τῶν ὅλων ἀρνήσεως καὶ σύ ὁ ἴδιος ὁ ἀναγινώσκων ἔγεσαι νὰ ἐρωτήσῃς σεαυτόν, ἐὰν ἡ ὕπαρξίς σου εἶνε πραγματικὴ ἢ μὴ εἶνε σύμβολον μυθολογικῆς τινος ἱστορίας.» (γ)

IV

Ἐκ τοιαύτης θολερωτάτης πηγῆς ἤντλη-

(α) Ὅρα Σασαί. Χριστιανισμὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τόμος 3ος—Κεφ. περὶ Στράους.

(α) Λιχτενβέργ. Θρησκ. ἰδέαι ἐν Γερμανίᾳ. Τόμ. 3ος Σελ. 70, 72.

(β) Βέρα. Περὶ Στράους. Σελ. 274. 313. 353.

(γ) Κινὲ Γερμανία καὶ Ἰταλία. Τόμ. 2ος σελ 366 καὶ Σασαὶ Χριστ. τόμ. 3ος σελ. 366.

σεν ὁ Ἐρνέστος Ῥενὰν τὸ ὑλικὸν τοῦ ἀθλίου αὐτοῦ χριστολογικοῦ συνονθυλεύματος, τὸ δὲ οἰκτρότερον ὅτι, ἀνομολογῶν τὴν πλάνην, εἰς ἣν περιέπεσεν ὁ Στράους κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς θεωρίας του περὶ τῆς συντάξεως τῶν εὐαγγελίων, μᾶς παραπέμπει εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ ὅπως φωτισθῶμεν! (α) Ναί. Εἰς τὸν Στράους καὶ εἰς τινας ὅλως ἀγνώστους συγγραφεῖς μᾶς παραπέμπει ὁ Ῥενάν, ὅπως γνωρίσωμεν ἐξ αὐτῶν τὰ τελευταῖα συμπεράσματα, εἰς ἃ κατέληξαν οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἐπιχειρήσαντες τὸν κριτικὸν ἔλεγχον τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ παραδόξως δύο ὀνόματα ἀποσιωπᾷ, τῶν δύο κορυφαίων τῆς κριτικῆς σχολῆς, τὸν Δὲ Βέττε καὶ τὸν Βάουρ. Πόθεν ἄράγε τοιαύτη παράλειψις καὶ τίς ἡ ἐξήγησις τοιαύτης ἀποσιωπήσεως; Περὶ μὲν τοῦ Δὲ Βέττε ἤδη γινώσκετε, ἀναγνῶσται, ἐκ τῶν πρόσθεν εἰρημένων ὅτι κατέληξεν οὗτος εἰς τὰς πεποιθήσεις ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ διὰ τῆς κριτικῆς τῶν Γραφῶν, περὶ δὲ τοῦ Βάουρ μάθετε, ὅτι καὶ οὗτος ἀνομολογήσας ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶνε τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ἐχαρακτήρισε τὰς ὑποθέσεις καὶ δοξασίας τοῦ Στράους, «πομφόλυγας σάπωνος διαλυομένας κατὰ τὴν πρώτην πνοὴν τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης». (β) Ὁ Ῥενὰν φιλόλογος ὢν καὶ γλωσσομαθής, γράφων δὲ ὡς ἐρασιτέχνης παντοῖα πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καὶ δραματικά, μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ γλαφυρότητος, διεσκεύασε τὸ χριστολογικὸν ἔργον του ἐν πολλοῖς συμφώνως πρὸς τὰς νεωτέρας τοῦ Στράους θεωρίας. Ἀλλ' ἐγίνωσκεν ἄράγε τὰς γενομένας ἐπικρίσεις καὶ ἀναιρέσεις ὑπὸ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἱστορικῶν καὶ κριτικῶν καὶ ἑρμηνευτῶν;

Ὁ διαπρεπὴς τῶν κριτικῶν Φραϋνδίγγερ ἔγραφεν, «ἡ ἐπικολαιότης, μεθ' ἧς ὁ Στράους ἑρμηνεύει τὰς Γραφάς, εἶνε ἓν τῶν κυριωτέρων γνωρισμάτων τῶν ἔργων του. Ἡ συγγραφή του (Βίος τοῦ Ἰησοῦ) δὲν εἶνε ἔργον ἱστορικοῦ, ἀλλὰ διασκευὴ ὑπερβατῶν θεωρημάτων, διότι τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἐθυσίασεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ παραδοξολογίας». (γ) Ἐγίνωσκεν ἄράγε ὁ Ῥενὰν τὰς κρίσεις ταύτας καὶ τὰ σπουδαῖα ἔργα ὅσα ἐθημοσιεύθησαν πρὸς διάψευσιν καὶ ἀνασκευὴν τῶν μυθικῶν τοῦ Στράους ἐπινοήσεων; Ναί, ταῦτα ἐγίνωσκε, διότι ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ μοχθηρὰ στρέβλωσις τῶν κειμένων τῶν Γραφῶν ἐν τοῖς πονήμασι τοῦ Στράους μαρτυροῦνται ἐν πάσῃ κριτικῇ καὶ ἱστορικῇ τῆς Γερμανίας συγγραφῇ. Ἀλλ' ὁ ἐπιδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Ῥενὰν σκοπὸς καὶ τὰ ἐλατήρια, ἐξ ὧν ἠλαύνετο κατὰ τὴν ἐκπόνησιν τῆς βιογραφίας τοῦ Ἰησοῦ, δὲν τοῦ ἐπέτρεπον ἀμερόληπτον τῶν πραγμάτων στάθμισιν οὐδὲ πιστὴν αὐτῶν ἀναγραφήν.

Στράους καὶ Ῥενὰν ἤγοντο καὶ ἐφέροντο ἐξ ἑνὸς κοινοῦ πάθους, ὑπὸ τοῦ μίσους τοῦ κλήρου καὶ τῆς ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἕκαστος ἀνῆκε. Φυτιήσαντες ἀμφότεροι ἐντὸς ἱεροσπουδαστηρίων καὶ τὴν πρὸς τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα ὁδὸν ἐγκαταλείψαντες, ὑπεβλέποντο, ἴσως δ' ἐμισοῦντο καὶ κατεδιώκοντο ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τῶν πολιτικῶν κληρικοφρόνων ἰσχυρὰ ἀποτελούντων κόμματα ἐν ταῖς πολιτείαις τῆς Δύσεως. Ὡς τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ἀμφότεροι ἐγκατέλειψαν τὸ θεολογικὸν στάδιον, ὅπως ζητήσωσιν ὑψηλὰ ἀξιώματα ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλ' εἰς τὰς προσδοκίας καὶ ἐνεργείας των ἀντετάσσοντο κληρικοὶ καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συμμαχοῦντες πολιτικοί. Θέλετε νὰ καταβάλωμεν τὸν κλῆρον; ἔλεγεν ὁ Στράους πρὸς τοὺς μετ' αὐτοῦ ὁμοφρονοῦντας ἐν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασι, θέλετε τὸν κλῆρον νὰ καταβάλωμεν καὶ νὰ ἀποδιώξωμεν τοὺς ἱερεῖς ἀπὸ τοὺς ναούς; πρέπει πρῶτον νὰ ἐξαλείψωμεν πᾶσαν περὶ θαυμάτων πεποίθησιν καὶ πᾶσαν ἰδέαν ὑπερκοσμίου ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ. (α) Καὶ τοῦτο ἐπεδίωξεν ὁ Στράους καθ' ὅλον τὸν βίον καὶ πρὸς τὸ παράγγελμα τοῦτο συνεμορφώθη σταθερῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως ὁ Ἐρνέστος Ῥενάν.

V

Εἰς πάντα τὰ θρησκευτικὰ ἔργα τοῦ Ῥενὰν ἀποτυποῦται τὸ σκεπτικὸν καὶ ἀντιφατικὸν καὶ ἄστατον καὶ ἀρεσκευτικὸν τοῦ πνεύματός του, ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσι συγχρόνως ὑπεμφαίνεται ὁ ἐκ τῶν προτέρων ὁρισθεὶς σκοπός, πρὸς ὃν βαδίζει καὶ πρὸς ὃν ἀπευθύνονται πᾶσαι αἱ σκέψεις καὶ ἡ γλαφυρότης τοῦ καλάμου του. Ἀποθαυμάζει μὲν τὸ ὕψος τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς καὶ ἀσπάζεται πολλὰς τῶν ἐν αὐταῖς μεταφυσικῶν ἰδεῶν καὶ παραδέχεται τὸ ἀληθὲς τῶν κατὰ τὴν πρώτην ἵδρυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ σπουδαιοτέρων γεγονότων τῶν ὁδηγούντων εἰς τὸ συμπέρασμα ὑπερκοσμίου ἀρχῆς καὶ ἐκπορεύσεως, ἀκριβῶς ὅμως ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου σᾶς ἐγκαταλείπει, ἐκ τῶν προτεθέντων ἀπομακρύνεται καὶ διὰ τεχνητῆς τινος περιστροφῆς ἢ ἀορίστου καὶ ἀσυναφοῦς προτάσεως ἐκμηδενίζει τὰς λογικὰς συνεπείας, εἰς ἃς σὲ ἤγαγον οἱ λόγοι, αἱ σκέψεις καὶ αἱ βεβαιώσεις του. «Πρόσεχε, ἔλεγεν αὐτῷ ὁ ὁμόφρων καὶ φίλος του Ἀβέτος, πρόσεχε, διότι

(α) Ῥενάν. Βίος τοῦ Ἰησοῦ Εἰσαγωγὴ Σελ. XXXVIII.

(β) Βάουρ. Κριτικὴ τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας I § 6.—Ὅρα καὶ Ἔττινγερ Ἀπολ. Χριστ. Γαλ. Μεταφρ. Τόμος 2. Σελὶς 261.

(γ) Φραϋνίγγερ. Ὅρα εἰς τὴν Γαλ. Ἐγκυκλ. τῶν Θεολ. ἐπιστημῶν εἰς τὴν λέξιν Strauss.

(α) Λιχτενβέργ, Θρησκ. ἰδέαι ἐν Γερμανίᾳ. Τόμος 3ος Σελ. 30.

οἱ ἐφημέριοι θὰ ἐπεκαλοῦντο ἡμέραν τινὰ τὴν μαρτυρίαν σου ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος καὶ θὰ ἐστηρίζοντο ἐπὶ τοῦ κύρους τῶν λόγων σου, ὅλως ἐναντίον τῶν προθέσεών σου, ἐὰν τὰ λάθη σου δὲν ἐδιορθοῦντο ὑφ' ἡμῶν τῶν συνεργατῶν σου». (α) Ὁ Ἀβέτος ἐγίνωσκε καλῶς τὰς προθέσεις του ἐκ τῶν προτέρων. Ἐργαζόμενος κατὰ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, οὐτινος ἦτο μέλος καὶ ἀφ' ὧν ἀπεχωρίσθη, εὐκόλως παρεσύρθη ἀπὸ τοὺς ὑλοδοξοῦντας, μεθ' ὧν συνεργάζετο μέχρι καταδιώξεως τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος. Ἀλλ' ἡ ἀμφιταλάντευσις καὶ ἀστασία τῶν κρίσεων καὶ πεποιθήσεών του, ἡ περιφάνεια τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἡ ἀποτυχία τῶν ἔργων τῆς ἐν Γερμανίᾳ κριτικῆς σχολῆς, ὡδήγουν αὐτὸν εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ ὑπερκοσμίου καὶ ἀκαταλήπτου, στιγμιαία δ' ἔπαρσις ὑπέκλεπτεν ἀπὸ τὴν διάνοιάν του μυστηριώδεις σκέψεις, πολλάκις δὲ λόγους πίστεως καὶ εὐσεβείας.

Παραγκωνίσωμεν ἐπὶ μικρὸν τὰς Γραφὰς καὶ ἐρωτήσωμεν τὸν Ἐρνέστον Ῥενὰν περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου ὡς ἄλλοτε ἐκηρύττων οἱ Ἰουδαῖοι· Τίς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος;

«Ὁ Ἰησοῦς ἐστερημένος πάσης ἐπιστημονικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας, χωρικὸς ἁπλοϊκὸς καὶ τέκτων εἰς οἰκογένειαν ἐργατικὴν ἀνήκων, κατ' οὐδὲν διέφερε τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως εἰς ἣν ἐγεννήθη, οὐδεμίαν δ' εἶχε γνῶσιν περὶ τῶν τοῦ κόσμου, περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. (β) Πᾶσαν δὲ τὴν συγγραφὴν τοῦ Ῥενὰν διεξερχόμενοι πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Ἰησοῦς διετηρήθη καθ' ὅλον τὸν βίον οἷος ἦτο τὸ πρίν, οὔτε ἐπιστημονικὴ δ' ἱκανότης ἀνεπτύχθη ἐν αὐτῷ, οὔτε ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ θέσις μετεβλήθη, οὔτε οἰκονομικῶς ἀπέκτησε στέγην ὅπως κλίνῃ τὴν κεφαλήν. Καὶ αὕτη μὲν εἶνε ἡ πρώτη σειρὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥενὰν ἱστορικῶς ἀκριβωθέντων γεγονότων.» Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ δευτέρα·

«Ὁ Ἰησοῦς ἐπετέλεσε τὸ σπουδαιότατον ἔργον τοῦ κόσμου, ἄνευ δὲ αὐτοῦ ἡ ἱστορία εἶνε ἀκατάληπτος» (γ).

«Μέγας ὑπῆρξεν ὁ Ἰησοῦς ἐν λόγοις καὶ ἔργοις. Οὐδεὶς ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς γῆς ὅμοιος αὐτῷ. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ συνεκεντρώθη πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν καὶ ὑψηλὸν εἰς τὴν φύσιν». (δ)

«Εἰς τὸ ὕψος καὶ τὴν τελειότητα τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους διδαχῆς οὐδεμία ὑπερυψώθη ἀνθρωπίνη διάνοια». (ε)

(α) Havet, ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἔκδ. Γ', σ. 11.
(β) Ῥενάν. Βίος τοῦ Ἰησοῦ Σελ. 41. 42.
(γ) Αὐτ. Εἰσαγωγῆς. Σελ. CV. καὶ Σελ. 1 καὶ 2.
(δ) Αὐτ. Σελ. 97 καὶ 474.
(ε) Αὐτ. Σελ. 463.

«Ἡ τελειοτάτη συνείδησις τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ναζωραίου Ἰησοῦ» (α).

«Ἡ ἀπόστασις τῶν ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις σειραῖς γεγονότων εἶναι τοιαύτη, τὸ δὲ μέγεθος τῆς ἀντιθέσεως καὶ ἐναντιότητος αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον εὐρὺ καὶ ἀνυπολόγιστον, ὥστε ἀδύνατον ἀποβαίνει εἰς τὸν λογικῶς σκεπτόμενον, κρίνοντα δὲ ἐντὸς τῶν συνήθων ὁρίων τῶν ἱστορικῶν νόμων, νὰ θεωρήσῃ ὡς περιβάλλοντα ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιον ἐκπορευόμενα.

Τίνι τρόπῳ ὁ ἄσοφος ἐγένετο πάνσοφος καὶ πάντας τοὺς ἠθολόγους ὑπερηκόντισε, τὸν Σωκράτην καὶ Ἀριστοτέλη, τὸν Σένεκαν καὶ Κικέρωνα, τὸν Καρτέσιον καὶ Λεϊβνίτιον καὶ Κάντιον;

Τίνι τρόπῳ ὁ ἄσημος τέκτων καὶ ἄγνωστος τῆς Ἰουδαίας χωρικὸς ἐγένετο γίγας σθεναρὸς καὶ παντεπίσκοπος καὶ παντοδύναμος καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ γῆς Ἀλεξάνδρους καὶ Καρόλους ὑπερακοντίσας καὶ γενόμενος τὸ κέντρον τῆς ἀνθρωπότητος κατέστησε τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ἀνεξήγητον καὶ ἀκατάληπτον ἄνευ τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ;

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἔλυσαν τὰ ἑξηνήματα ταῦτα καὶ ἐπεσφράγισαν τὴν μαρτυρίαν των διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. Οἱ τοῦ πολιτισμοῦ προεξάρχοντες λαοὶ ἀπεδέξαντο τὴν μαρτυρίαν τῶν μαθητῶν καὶ ἐπείσθησαν διὰ τῆς πείρας δέκα ὁκτὼ αἰώνων περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Πάντα τὰ εὐγενέστερα καὶ ἀνώτερα πνεύματα τῆς ἀνθρωπότητος προσήνεγκαν τὴν λατρείαν αὐτῶν τῷ Ἰησοῦ ὡς εἰς ὕπαρξιν ἐγκόσμιον ἅμα καὶ ὑπερκόσμιον. Ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ ἐπίδρασιν τοῦ δόγματος τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου ἐπετελέσθησαν τὰ θαύματα τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλ' ὑμεῖς οἱ ἀρνούμενοι ἢ ὁπωσδήποτε διαμφισβητοῦντες τὴν ἐπισκόπησιν καὶ ἐμφάνισιν τοῦ θείου εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀκριβοῦντες δὲ καὶ ἀνομολογοῦντες γεγονότα μηδόλως συμβιβαζόμενα μετὰ τῶν συνήθων ἱστορικῶν νόμων τίνα δίδετε λύσιν εἰς τὸ ἐπεγειρόμενον ζήτημα περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ;

Μή τι ὁ ἄσοφος καὶ ἀφανὴς Ἰησοῦς ἐγένετο πάνσοφος ἐν μέσῳ τοῦ περιέχοντος, ἐν ᾧ ἔζησεν, ἢ μὴ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν σοφίαν, ἣν ἠρύσθησαν ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν θεολογίαν; Ἀλλ' ὁ Ῥενὰν μᾶς διδάσκει ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰησοῦ εἶνε ὅλως πρωτότυπον, ἀποχωρισθὲν ἀπὸ τὸ Ἰουδαϊκὸν πνεῦμα, μηδόλως δὲ ἐμβαπτισθὲν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἢ Ἑλληνικῇ σοφίᾳ (β).

(α) Αὐτ. Σελ. 79.
(β) Αὐτ. Σελ. 41. 42. 473.

Μὴ ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε μὲν ἐκτακτόν τι φαινόμενον ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, δὲν δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς μοναδικὸν καὶ ὑπερβαῖνον τὴν σφαῖραν τῶν ἐγκοσμίων καὶ τῶν ἱστορικῶν νόμων; Ἀλλ' ὁ Ῥενὰν διὰ μὲν τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ γνώσεων συμπαραβαλὼν τὸν Ἰησοῦν πρὸς τοὺς πρὸ καὶ μετ' αὐτόν, ἠκρίβωσεν ὅτι ὑπῆρξεν ὁ πάντων ἀνώτερος καὶ τελειότερος, διὰ δὲ τῆς γονίμου αὐτοῦ φαντασίας προβὰς μέχρι τῶν ὁρίων πάσης τελειότητος ἀπεφάνθη ὅτι οὐδ' ἐν τῷ μ έ λ λ ο ν τ ι δύναταί τις νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους διδαχῆς ἢ νὰ ὑπερακοντίσῃ τὸ ἀ π ό λ υ τ ο ν τ ῆ ς τ ε λ ε ι ό τ η τ ο ς τ ο ῦ Ἰ η σ ο ῦ. «Quels que puissent être les phenomènes inattendus de l' avenir, Jesus ne sera pas surpassé.» (α)

Ἀλλ' ἐὰν ὁ τέκτων τῆς Ἰουδαίας πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ὑπερέβη ἡ δὲ γόνιμος τοῦ Ῥενὰν φαντασία δὲν δύναται νὰ ἐπινοήσῃ ὃν Ἐκείνου ἁγιώτερον, ἢ ἰσχυρότερον, ἢ ἐντελέστερον δυνάμενον νὰ ἐπιφανῇ ἐ ν τ ῷ μ έ λ λ ο ν τ ι ἐπὶ τῆς γῆς, πῶς δύνασθε νὰ περικλείσητε τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰησοῦ ἐντὸς τῶν συνήθων νόμων τῆς ἱστορίας; Ἡμεῖς, ὑμεῖς αὐτοί, ὑμεῖς οἱ Στράους καὶ Ῥενὰν καὶ οἱ τούτων ὀπαδοὶ ἀποφαινόμενοι ὅτι οὐδ' ἐ ν τ ῷ μ έ λ λ ο ν τ ι δύναται νὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τῆς γῆς προσωπικότης ὁμοία ἢ ἀνωτέρα τοῦ Ἰησοῦ, ὑμεῖς ἀπυτυφλούμενοι ἀπὸ τὴν αἴγλην τῆς ἐμφανίσεως τοῦ θείου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνατρέπετε ἐκ βάθρων τὸ ἄθλιον τοῦ βίου σας ἔργον.

Σεῖς λέγετε· Ὁ Ἰησοῦς διὰ μιᾶς μόνης ἁπλουστάτης φράσεως ἔθετο τὰς βάσεις τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας εἰπών, «τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (β). Ἐνώπιον τῆς διαλέξεως τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος, ἐκφωνεῖτε, «τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἣν ἀληθῆς Θεοῦ υἱός» (γ). Ἡμεῖς λέγετε· «εἷς λόγος τοῦ Ἰησοῦ ἀπήστραψεν ἐν μέσῳ τοῦ σκότους καὶ ἐπὶ αὐτοῦ ἐθεμελιώθη τὸ αἰώνιον θρήσκευμα καὶ ἡ ἐμπρέπουσα λατρεία ἀξία τῶν ἀνωτέρων πνευμάτων» (δ). Σεῖς ὁμολογεῖτε «ὅτι ἡ πίστις τῶν πρώτων χριστιανῶν οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἐξήγησιν ἄνευ τῆς προϋποθέσεως προσώπου γιγαντιαίου μεγαλείου» (proportions colossales) (ε). Σεῖς λέγετε «ὅτι ἡ πνοὴ τῆς Θεότητος ἐπενεργεῖ ἐλευθέρως ἐπὶ ἀνθρώπων ζώντων εἰς πεδίον ἐλεύθερον καὶ μὴ περιωρισμένον ἐντὸς ἀθλίας κοινωνίας οἷαι αἱ σήμεριναί,» (α) ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔζη ἐν μέσῳ ἀθλιωτάτου λαοῦ καὶ οἰκτρῶν περιστάσεων. Σεῖς τὸν Ἰησοῦν ὑπερυψοῦτε ὑπεράνω τῆς σοφίας τοῦ Παύλου καὶ τῆς Θεολογίας τοῦ Ἰωάννου, τοὺς δ' Εὐαγγελιστὰς χαρακτηρίζετε ὡς ἀδεξίους βιογράφους «ἐλαττώσαντας τὸ θεῖον τοῦ Ἰησοῦ κάλλος». (β)

Προσεγγίζοντες τὰς βεβαιώσεις ταύτας εἰς τὴν παρ' ὑμῶν ἀκριβωθεῖσαν ἁπλοϊκότητα τοῦ Ἰησοῦ, εἰς τὴν κοινωνικὴν αὐτοῦ ἀφάνειαν καὶ εἰς τὴν στέρησιν πάσης ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ ἐπιστήμης, εἰς τίνας ἄρά γε ὁδηγούμεθα σκέψεις καὶ εἰς τίνα καταλήγομεν συμπεράσματα;

Καὶ ἡ τελειότης καὶ τὸ πάνσοφον τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς κριτικῆς σχολῆς, δὲν περιωρίζετο ἐν μόνῃ τῇ σφαίρᾳ τῆς ἠθικότητος, ἀλλ' ἐπεξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν μεταφυσικῶν καὶ ὑπερκοσμίων. Ἡ θρησκεία κατὰ τὸν Ῥενὰν δὲν εἶνε ἐπείσακτός τις φαντασιώδης δημιουργία, ἀλλ' ἐκπηγάζει ἀπὸ ἔμφυτον συναίσθημα. Ἅμα ὁ ἄνθρωπος ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὴν κτηνώδη κατάστασιν, κατεῖδέ τι ὑπεράνω τῆς πραγματικότητος καὶ πέραν τοῦ θανάτου (γ). Ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἀληθοῦς θρησκεύματος, μετ' αὐτὸν δὲ οὐδὲν ἄλλο ἀπομένει ἢ νὰ γονιμοποιήσωμεν καὶ ἀναπτύξωμεν αὐτό (δ). Ἀλλὰ τούτου τεθέντος, ἡ αὐστηρὰ καὶ ἀδυσώπητος λογικὴ δὲν μᾶς ὁδηγεῖ ἄρά γε νὰ ἐκζητήσωμεν τὰ περὶ τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ αὐτὴν τὴν καθαρὰν πηγήν, ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὁριστικὸν θρήσκευμα, μακρὰν τοῦ ὁποίου πᾶσα ἐκζήτησις μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν; Ἡμεῖς λέγετε· «ὁ Ἰησοῦς ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν τῶν ἁγνῶν ψυχῶν, τὴν ἁγιότητα τῆς ἀληθοῦς ζωῆς ἐν τῷ Θεῷ καὶ τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν, ματαίως ἐκζητουμένην ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ. (ε) Ἡμεῖς δοξάζετε ὅτι, «ὁ Ἰησοῦς ἵδρυσε τὸ τελειότατον τῶν θρησκευμάτων, πᾶν δὲ τὸ γενόμενον ἄνευ αὐτοῦ εἶνε ἄγονον» (ς). Ἀλλ' ἂς προσδράμωμεν τότε εἰς τὴν πηγὴν ταύτην τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τὸν δημιουργὸν τῆς ζωῆς ἐν τῷ Θεῷ, ὅπως φωτισθῶμεν περὶ τῶν αἰωνίων ἐκείνων ζητημάτων, ἐφ' ὧν οὐδεμία πειραματικὴ παρατήρησις καὶ μηδεμία ἐπιστημονικὴ ἐκζήτησις δύναται νὰ μᾶς φωτίσῃ. Ἡμεῖς εἴπατε· «ἡ συνείδησις τῆς Θεότητος ἐπεφάνη ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλωσύνῃ Αὐτῆς ἐν τῇ προσωπικότητι τοῦ Ἰη-

(α) Αὐτ. Σελ. 463 καὶ 475.
(β) Αὐτ. σελ. 361.
(γ) Αὐτ. σελ. 244.
(δ) Αὐτ. σελ. 244.
(ε) Αὐτ. σελ. 264.

(α) Αὐτ. σελ. 465.
(β) Αὐτ. σελ 467.
(γ) Αὐτ. σελ. 2.
(δ) Αὐτ. σελ. 461.
(ε) Αὐτ. 461·
(ς) Αὐτόθι.

σοῦ.» (α)' Αλλὰ τότε λογική αὐστηρὰ καὶ ἀδυσώπητος μᾶς ὑπαγορεύει ν' ἀρυσθῶμεν ἀπὸ τὴν θείαν ταύτην πηγὴν τὰ νάματα τῶν ἡμετέρων πεποιθήσεων περί τε τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ περὶ τῆς μυστηριώδους ἀρχῆς καὶ δημιουργίας τῶν ὄντων, ὅπως συναρμολογοῦντες ταύτας μετὰ τῶν ὁριστικῶν τῆς ἐπιστήμης ἐξαγομένων παραστήσωμεν ἐνώπιον τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως σύνολον ἐναρμόνιον γνώσεων καὶ ἀληθειῶν ἱκανοποιουσῶν μὲν τὰς ἀπαιτήσεις τῶν γνωστικῶν ἡμῶν δυνάμεων, ὁδηγουσῶν δὲ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς ἠθικὴν τελειοποίησιν καὶ εἰς εἰρηνικὴν πρόοδον καὶ συμβίωσιν τῶν λαῶν.

Ναί, λέγουσιν οἱ Στράους καὶ 'Ρενὰν καὶ οἱ τούτων ἐι 'Ελλάδι ὀπαδοὶ καὶ ὁμόφρονες. 'Αποδεχόμεθα καὶ ἀναμολογοῦμεν τὸ ἀπόλυτον τῆς τελειότητος τοῦ προσώπου τοῦ 'Ιησοῦ καὶ τὴν ἀδιαφιλονείκητον ἀλήθειαν τῶν λόγων του καὶ τὴν ἠθικὴν ἀγιότητα τῆς τε διδασκαλίας καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ. 'Αλλ' ὁ 'Ιησοῦς οὐδὲν ἔθετο δόγμα, οὐδεμίαν ἐκύρωσε θρησκευτικὴν ὁμολογίαν, οὐδὲν ἐδίδαξε περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, τὰ δὲ δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, οἷα διετυπώθησαν ὑπὸ τῆς 'Εκκλησίας, δὲν ἐκπορεύονται ἀπὸ τὰ νάματα τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ.

Τὴν ἀποπλάνησιν ταύτην θ' ἀναλύσωμεν μεθ' ὅλης τῆς ἐπιστασίας καὶ θ' ἀνασκευάσωμεν. 'Ας μᾶς ἐπιτρέψωσι δὲ πρὸ τούτου οἱ ἀναγνῶσται νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὰς σκέψεις των τὰς ἐντυπώσεις, ἃς διήγειρεν εἰς ἡμᾶς ἡ ἀνάγνωσις πανηγυρικοῦ ἄρθρου ὑπὲρ τοῦ 'Ερνέστου 'Ρενὰν καταχωρισθέντος εἴς τινα ἐφημερίδα τῶν 'Αθηνῶν (β).

VI

Τὸ ἐπαγωγὸν καὶ λεπτεπίλεπτον Γαλλικὸν πνεῦμα σπουδαίαν ἐνασκεῖ ἐπίδρασιν ἐπί τε τοῦ νοητικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῆς 'Ελλάδος, καὶ ὅταν εὐγενεῖς ἐξυπηρετῇ ὁρμὰς καὶ ἰδέας καὶ ὅταν, ἐλαυνόμενον ὑπὸ τῆς μέθης τοῦ νεωτερισμοῦ, ἀποπλανᾶται εἰς φαντασιώδη θεωρήματα καὶ τερατώδεις διδασκαλίας.

Καὶ δὲν παρεσύρετο ἄραγε ἐκ τοιούτων ἀποπλανήσεων ὁ 'Ελλην τοῦ 'Ρενὰν θαυμαστὴς συνιστῶν ἡμῖν τὴν θετικὴν φιλοσοφίαν ὡς ἄγουσαν ἡμᾶς εἰς ὡρισμένα καὶ θετικὰ συμπεράσματα, ἀποθαυμάζων δ' ἅμα τὸ πνεῦμα τοῦ 'Ρενὰν ὡς ὁδηγηθὲν ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς πείρας, εἶτα δὲ χαρακτηρίζων αὐτὸ ὡς μετέχον ὁμοῦ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ ὕφεως καὶ τοῦ κύματος· εὐλύγιστον, ὁλισθηρόν, ῥευστόν, μυριόχρουν, ἄπιστον, θελκτικόν, μάγον καὶ διαδοχικῶς μεταβαλλόμενον;

Καὶ δὲν ἀποπλανᾶται ἀρά γε ὁ 'Ελλην τοῦ 'Ρενὰν θαυμαστὴς γράφων ὅτι ἡ ἀντίληψις τοῦ κόσμου, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν οὐσίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ 'Ρενάν, ἐνεπνεύσθη εἰς αὐτὸν αὐτομάτως; 'Αλλὰ τότε τί ἐγένετο ἡ φιλοσοφία τῆς πείρας καὶ τῆς θετικότητος; Καὶ τίς ἄραγε εἶνε ἡ φιλοσοφία τοῦ 'Ρενάν; τίς δὲ ἡ γενομένη εἰς αὐτὸν ἀποκάλυψις; 'Η θετικὴ καὶ πειραματική, λέγει ὁ ἕλλην ἐγκωμιαστής, ἀλλ' ὁ Βογουὲ κατατάσσει τὸν 'Ρενὰν μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἰδεολόγου καὶ πανθεϊστοῦ 'Εγέλου (α). Γνωστὸς δὲ τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης συγγραφεὺς ὥρισε τὴν ῥενάνειον φιλοσοφίαν ὡς ἑξῆς·

«Μάτην θὰ ἐκζητήσητε κρίσεις ἀπὸ τὸν 'Ρενάν, διότι ἡ ἐπιτετηδευμένη λεπτότης του δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ προβῇ εἰς συμπεράσματα. Οὔτε ἐγνώριζεν οὔτε ἐξεζήτησε τὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν ἦτο ἐπιστήμων, ἀλλ' ἁπλοῦς ἐρευνητέχνης καὶ φιλόσοφος τῶν σαλονίων. Εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων του αὐτὸς πρῶτος ἤγειρεν ἀμφιβολίας». (β) Καὶ φίλοι καὶ συνεργάται καὶ πανηγυρισταὶ τοῦ 'Ρενὰν ἐξήλεγξαν τὸ ἀόριστον καὶ κυμαινόμενον καὶ ἔσχατον τῶν πεποιθήσεων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ μελετῶν καὶ σπουδασμάτων. «'Ο θάνατος τελειοποιεῖ καὶ τὸν ἀτελέστερον τῶν ἀνθρώπων παριστάνων αὐτὸν ἄνευ ἐλαττώματός τινος εἰς τὰ ὄμματα ὅσων τὸν ἠγάπησαν». (γ) 'Αλλὰ τούτου τιθεμένου αἱ ἐπιστημονικαὶ καὶ λογικαὶ ἐλλείψεις καὶ πλημμέλειαι τοῦ 'Ρενὰν θὰ ἦσαν βεβαίως μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ὁ θάνατος δὲν ἐκάλυψεν αὐτὰς ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν φίλων καὶ συνεργατῶν του. 'Η «'Επιθεώρησις τῶν δύο Κόσμων», ἧς ὁ 'Ρενὰν ἦτο εἷς τῶν συντακτῶν, ἐξαίρουσα τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ ἀξίαν ὁρίζει τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ ἔργον ὡς ἑξῆς· «Αἱ συγγραφαὶ τοῦ 'Ρενὰν ἔχουσιν ἐν ἑαυταῖς ἀόριστόν τι καὶ ἀπρόσιτον. 'Υπῆρξεν ὁ εὐφυὴς ἥρως γενεᾶς δυσφορούσης καὶ συνταρασσομένης, ἀνυπομόνου καὶ βουλομένης νὰ ὑπεκφύγῃ θετικὰς πεποιθήσεις, ὅπως ἐκζητήσῃ ἄλλας ἀείποτε ὁλισθαινούσας. Παρέστησε μὲ πνεῦμα ἀπαράμιλλον καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιδείξεως τὰς ἀμφιβολίας, τὰς ἀμφιταλαντεύσεις, τὰ ὀλισθήματα, τὰς ἀγόνους ἐπιθυμίας τῆς παρούσης γενεᾶς. 'Ηγειρε προβλήματα, ἅτινα δὲν ἠδυνήθη πάντοτε νὰ λύσῃ, πολλάκις δὲ καὶ ἐπεσκότισε διὰ τῆς μαγείας τῆς γονίμου φαντασίας του. 'Ημεῖς δὲν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὸ ἀμετάπτωτον τολμηροῦ καὶ λεπτολόγου θεοσόφου, ὅστις ἐπὶ τέλους οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἢ νὰ δώσῃ νέον τύπον εἰς ἀπηρχαιωμένας ἰδέας». (α)

Καὶ τώρα ἄς μοι ἐπιτρέψῃ ὁ ἐνθουσιώδης πανηγυριστὴς νὰ ὑπομνήσω εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν νεότητα τῆς 'Ελλάδος γεγονὸς ἀκριβῶθὲν ὑπὸ τοῦ μεγάλου 'Ινστιτούτου τῶν σοφῶν τῆς Γαλλίας, ἐπισήμως δὲ προκηρυχθὲν ἐν ἔτει 1882, δέκα ὀκτὼ ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς συγγραφῆς τοῦ 'Ερνέστου 'Ρενάν.

Βαθύπλουτος καὶ ἐνάρετος ἀνήρ, ὁ Μοντυϊόν, διέθεσε τὰς προσόδους τῆς μεγάλης περιουσίας του πρὸς ἐτήσιον βράβευσιν τῶν διακρινομένων ἐπὶ πράξεσιν ἀρετῆς καὶ ἀφιλοθυσίας. 'Η 'Ακαδημία τῶν Παρισίων προσκληθὴ ὑπὸ τοῦ διαθέτου πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς βουλήσεώς του, οἱ δὲ νομάρχαι τοῦ Κράτους, μὴ διακρινόμενοι ἐπὶ εὐσεβείας αἰσθήμασι, προβαίνουσιν εἰς μυστικὴν ἐκζήτησιν τῶν κατ' ἔτος τελουμένων ἔργων αὐταπαρνησίας καὶ ἀρετῆς, διαβιβάζουσι δὲ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐκζητήσεών των εἰς τὴν διοίκησιν τῆς 'Ακαδημίας, ἥτις μετὰ μακρὰν ἐξέλεγξιν ὁρίζει τοὺς βραβευθησομένους. 'Εἷ ἐπισήμῳ δὲ καὶ πανηγυρικῇ συνεδριάσει εἷς τῶν ῥητόρων τοῦ 'Ακαδημαϊκοῦ σώματος ἀναγινώσκει ἔκθεσιν περιέχουσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν γενομένων μυστικῶν ἐρευνῶν καὶ ἐκζητήσεων καὶ τὴν λεπτομέρειαν τῶν ἔργων ἑκάστου τῶν βραβευθέντων. 'Ιδοὺ δὲ ὁ ἐπίλογος τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἔτους 1882.

«Η ἀπομένουσα ἔτι ἀρετὴ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν παραδόσεων τῆς πίστεως, καθ' ἧς ἰσχυραὶ ἀπευθύνονται προσβολαί. Τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς ἔπεσε παρ' ἡμῖν εἰς ἀχρηστίαν. Καὶ ὅμως ὑπάρχουν ἐν Γαλλίᾳ κεκρυμμένοι θησαυροί, θησαυροὶ ἄγνωστοι, ὁμοιάζοντες πρὸς τὰς κρυπτομένας μικρὰς οἰκονομίας, αἵτινες, ἐν ἀνάγκῃ, ὑποστηρίζουν τὴν οἰκογένειαν καὶ πολλάκις σώζουσιν αὐτήν. — 'Αλλ' ἐρωτῶ, καὶ μετ' ἐμοῦ πλεῖστοι ἄλλοι ἐρωτῶσι, τίς εἶνε ἡ ἀνυψοῦσα τὰς ψυχὰς ἐκείνας δύναμις μέχρι τῆς τελειότητος, τίνες δ' ἐλπίδες ἀνταποκρίνονται εἰς τοιαύτας θυσίας; Τὸ χρῆμα ἄραγε; 'Αλλ' εὐεργετοῦντες καὶ εὐεργετούμενοι εἶνε πένητες. 'Η ὑπόληψις τῶν ἀνθρώπων; 'Αλλ' οἱ ἐπιτελοῦντες τὰς πράξεις, ἃς περιέγραψα, κρύπτονται μετὰ πολλῆς σπουδῆς. 'Εγένετο λόγος περὶ ἐνσίκτων καὶ μονομανίας .... Αἱ ἐκζητήσεις προβαίνουν, προβαίνουν μακρὰν χωρὶς νὰ καταλήγουν εἰς συμπέρασμα. 'Ας τὸ εἴπωμεν παρρησίᾳ· ἡμεῖς λύομεν τὸ ζήτημα. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι πιστεύουν εἰς τὸν Θεόν. Δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὸ καθῆκον διὰ τοῦ λόγου, τὴν εὐεργεσίαν διὰ τῆς ἀγαθότητος, ἀλλ' ἡ πίστις μόνον δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ἔργα τῆς αὐταπαρνησίας ὑπὲρ τῶν δυστυχούντων καὶ ταλαιπωρουμένων. — 'Ο Θεὸς ἀπεκάλυψεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διαμενεῖ θεία εἰς τοὺς αἰῶνας.—Καθ' ὅλα τὰ ἔτη ἀποδείξεις ἀκαταμάχητοι κυροῦσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην».

Τίς ἦν ἄραγε ὁ ταῦτα εἰπὼν καὶ ἐπαγγειλάμενος; Τίς ὁ ἐν ὀνόματι τῶν σοφῶν τῆς Γαλλίας ἀγορεύσας κατὰ τὴν διανομὴν τῶν βραβείων Μοντυϊὸν ἐν ἔτει 1882;

'Ο τοὺς λόγους ἐκείνους ἀπαγγείλας ὑπῆρξεν ἀνὴρ κυμαινόμενος καθ' ὅλον τὸν βίον μετεξὺ πίστεως καὶ ἀπιστίας· ὁτὲ μὲν διασείων τὰ θεμέλια τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ὁτὲ δὲ ἀνυμνῶν τὸ αἰώνιον καὶ ὑπερφυὲς τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Πιστεύσας ἡμέραν τινὰ ὅτι ἔλυσε τὸ αἴνιγμα τοῦ κόσμου διὰ τῶν φαντασιωδῶν αὐτοῦ ἐπάρσεων, ἀνωμολόγει τὴν ἐπιοῦσαν ὅτι εἰς οὐδένα δέδοται ἡ λύσις τοῦ αἰωνίου προβλήματος διὰ τῆς ψυχρᾶς ἐπιστημονικῆς σκέψεως. 'Επιδιώξας τὸ κάλλος καὶ τὸ φιλάρεσκον, διετύπου μὲ ὕφος ἀπαράμιλλον ἀντιθέτους ἰδέας καὶ λογισμούς, ὡς ὁ καλλιτέχνης σχεδιογραφεῖ τὸν ἅγιον ἢ τὸν κακοῦργον, ἢ ὡς ὁ ποιητὴς ψάλλει τὰ θέλγητρα τοῦ παραδείσου καὶ τὰς τιμωρίας τοῦ ᾅδου. 'Ο ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὁ ἀποδίδων τὰ ἔργα τῆς αὐταπαρνησίας πρὸς περιθάλψιν τῶν ταλαιπωρουμένων εἰς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν πίστιν, ἐκαλεῖτο 'Ερνέστος 'Ρενάν. 'Η ἐπιστήμη του ἦτο ῥωμαντική, αἱ κρίσεις του πλημμελεῖς, αἱ πεποιθήσεις του εὐμετάστατοι, ἀλλ' ἐνώπιον τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀκριβουμένων ἱστορικῶν γεγονότων φαειναὶ ἐκλάμψεις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπήστραπτον εἰς τὴν νεφελοειδῆ διάνοιάν του καὶ φωτίζουσαι τὴν ὁδὸν κατηύθυνον τὸν κάλαμον πρὸς τὸ σημεῖον τῆς αἰωνίου ἀληθείας. Καὶ ὅτε ἔφερεν εἰς πέρας τὸ ἐπὶ τῆς ἄμμου ἐγερθὲν οἰκοδόμημα κατηδάφισε καὶ κατηρείπωσε διὰ τῶν χειρῶν του. 'Ιστάμενος ἐνώπιον τοῦ σταυρωθέντος 'Ιησοῦ, διεξερχόμενος πάντα τὰ κατὰ τοὺς τελευταίους δέκα ὀκτὼ αἰῶνας ἐπιτελεσθέντα θαύματα ἠθικῆς ἀναγεννήσεως, κλέους καὶ ἁγιότητος, καὶ ἀναλογιζόμενος τὸ ἄπειρον καὶ ἀκαταγώνιστον τῆς ἐκπορευομένης δυνάμεως ἀπὸ τοῦ ξύλου ἐφ'

(α) Αὐτ. σελ. 79.

(β) 'Εδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίδα ἡ «'Εφημερίς» ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Ερνέστου 'Ρενάν. 'Η σύνταξις τῆς ἐφημερίδος δὲν συμμερίζεται τὰς κρίσεις τοῦ ἀρθρογράφου περὶ 'Ρενὰν ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ ἄρθρου τῶν ἰδίων αὐτῆς συντακτῶν.

(α) 'Επιθεώρησις τῶν δύο Κόσμων. Τεῦχος 15 Νοεμβρίου 1892

(β) Καισάρειος. 'Ανθολογία τῆς 'Ιταλίας. Τεῦχος 1ης Νοεμβρίου 1892.

(γ) 'Ρενάν. Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Βίον τοῦ 'Ιησοῦ, σελ. XCI.

(α) 'Επιθεώρησις τῶν δύο Κόσμων. Τεῦχος 15 'Οκτ. 1892.

οὗ ἀνηρτήθη ὁ Σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος, νέος οὗτος Ἑκατόνταρχος, ἀνεφώνει· «Τετέλεσται! Καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν ἐξέπνευσεν. Ἀναπαύθητι τώρα εἰς τὴν δόξαν σου εὐγενὴς Μυσταγωγέ. Τὸ σὸν ἔργον ἐπετελέσθη. Ἡ θεότης Σου τεθεμελίωται. Μὴ φοβοῦ ὅτι τὸ οἰκοδόμημα δύναται νὰ σαλευθῇ ἐκ πλημμελείας τινός. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ἐπουρανίου εἰρήνης ἐπισκόπει τὰ ἄπειρα τῶν ἔργων Σου ἀποτελέσματα. Ἀντὶ τῶν στιγμιαίων ὀδυνῶν, αἵτινες δὲν ἔθιξαν τὸ ὕψος τοῦ πνεύματός Σου, ἐκέκτησο τὴν ἀθανασίαν. Ἐπὶ μυριάδας ἐτῶν ὁ κόσμος θ' ἀνορθοῦται διὰ Σοῦ. Λάβαρον τῶν διαμφισβητήσεών μας, Σὺ ἔσο τὸ σημεῖον, περὶ ὃ σπουδαῖαι θὰ συναφθῶσι διαμάχαι. Μυριάκις ζῶν καὶ ἀγαπώμενος μᾶλλον μετὰ θάνατον ἢ κατὰ τὰς ὀλίγας ἡμέρας τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας Σου, Σὺ εἶ ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τῆς ἀνθρωπότητος. Θὰ διεσαλεύοντο τοῦ κόσμου τὰ θεμέλια, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐξέλειπε τὸ ὄνομά Σου ἀπὸ τῆς γῆς. Μεταξὺ Σοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ γίνεται πλέον διάκρισις. Νικητὴς τοῦ θανάτου εἰσελθὲ εἰς τὸ βασίλειον, εἰς ὃ αἰώνων λατρευταὶ θὰ Σὲ ἀκολουθήσωσι διὰ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ, ἣν ἡτοίμασας (α).

ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΤΕΚΤΟΝΕΣ

ΔΙΑΒΑΛΛΟΝΤΕΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Μετεφράσθη ἀρτίως ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ σύγγραμμα, καὶ ἐκυκλοφόρησε κατὰ φυλλάδια εἰς πολλὰς χιλιάδας ἀντιτύπων, ἐπιγραφόμενον «Τὰ μυστήρια τῶν Φραμμασόνων». Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο, σελὶς 132, εἰς τὸ περὶ μυήσεως τῶν ἑταίρων κεφάλαιον, ἀναγινώσκει τις τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἐργασία εἶνε ὁ φύλαξ τῆς ἀρετῆς, εἶπεν ὁ Ἡσίοδος, εἷς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν, καὶ ὁ εἰδωλολάτρης αὐτὸς ποιητὴς εἶχε δίκαιον, ἐναντίον μάλιστα πρὸς τὰς Ἁγίας Γραφάς. Μάλιστα, ἀδελφοί μου, αἱ Γραφαὶ σφάλλονται, ὅταν λέγωσιν ὅτι ἡ ἐργασία εἶνε ἀποτέλεσμα τιμωρίας, ἐνῷ εἶνε εὐτυχὴς ἀνάγκη, ἐπιβαλλομένη διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ ἐρειδομένη ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως, τῆς θείας φύσεως, ἥτις παράγει ἀκαταπαύστως καὶ δὲν ἀναπαύεται ποτέ. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἀνεπαύετο, πᾶσα κίνησις θὰ ἔπαυε, θὰ ἐπήρχετο τὸ τέλος τοῦ κόσμου».

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω λόγους διαβάλλεται ἡ περὶ ἐργασίας διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὁ Ἡσίοδος, λέγουσι, φρονεῖ ὀρθότερα περὶ ἐργασίας. Ἡ Ἁγία Γραφή, λέγουσι, ψευδῶς διδάσκει ὅτι ἡ ἐργασία εἶνε ἀποτέλεσμα τιμωρίας, κτλ.

Συμφώνως μὲ τὸ πρόγραμμα τῆς «Ἀναπλάσεως» δημοσιεύσεις ἀντικείμεναι εἰς τὰς διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, διαβάλλουσαι μάλιστα τοὺς λόγους τῶν Ἁγίων Γραφῶν, πρέπει νὰ καταπολεμῶνται εἰς τὰς στήλας αὐτῆς.

Χριστιανὸς εἶνε καὶ Χριστιανοῦ ἔργα δύναται νὰ ἐργάζηται ὁ ἔχων πίστιν ἀκλόνητον εἰς τὰς διδασκαλίας τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Ἄνευ τοιαύτης πίστεως ἀδύνατον νὰ εὐαρεστήσωμεν εἰς τὸν Θεόν· ἄνευ πίστεως εἰς τοὺς λόγους τῶν Ἁγίων Γραφῶν ἀδύνατος ὁ Χριστιανικὸς βίος, ἀδύνατος ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἁμαρτίας, ἀδύνατος ἡ σωτηρία. Ἂν ταῦτα εἶνε ἀληθῆ, ὡς εἶνε βεβαίως, τότε πᾶς Χριστιανὸς πρώτιστον καθῆκον ἔχει νὰ μὴ παραδέχηται εὐπίστως ὅσα λέγονται καὶ γράφονται ἐναντίον τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Οἱ λόγοι τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἐπισφαλεῖς· εἶνε καὶ ἀληθεῖς, εἶνε καὶ ψευδεῖς, εἶνε καὶ μεμιγμένοι ἐξ ἀληθείας καὶ ψεύδους· συνήθως εἰς τὸ ποτήριον, τὸ ὁποῖον προσφέρουσιν οἱ ἄνθρωποι, ὑπάρχει καὶ τὸ δηλητήριον, ὑπάρχουσι καὶ τῆς Κίρκης τὰ μαγικὰ φάρμακα. Προσοχὴ εἰς τοὺς λόγους τῶν ἀνθρώπων· ὑποβάλλετε αὐτοὺς ὑπὸ κάθαρσιν. Ἐὰν ὅ,τι εἰσέρχεται εἰς τὸν στόμαχον πρέπει νὰ εἶνε καθαρόν, πολὺ περισσότερον ὅ,τι εἰσέρχεται εἰς τὴν καρδίαν. Διὰ τοῦτο καθῆκον ἔχομεν νὰ καταπολεμῶμεν τοὺς λόγους τῶν ἀνθρώπων, ὅταν οὗτοι θέλωσι νὰ διαβάλωσι καὶ νὰ διαψεύσωσι τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, ὁποῖοι καὶ οἱ ἀνωτέρω λόγοι τῶν Φραμμασόνων.

Οὗτοι λέγουσιν ὅτι ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος διδάσκει πολὺ καλλίτερα περὶ ἐργασίας παρὰ ἡ Ἁγία Γραφή. Εἶνε τοῦτο ἀληθές; Διὰ νὰ κρίνῃ ἕκαστος περὶ τούτου, συγκεφαλαιοῦμεν ἐν τῷ ἑπομένῳ φύλλῳ εἰς γλῶσσαν ἁπλῆν ὅσα ὁ Ἡσίοδος διδάσκει περὶ ἐργασίας· εἰς δὲ τὰ ἀκόλουθα φύλλα παραθέτομεν ὁμοίως ὅσα ἡ Ἁγία Γραφὴ διδάσκει περὶ αὐτῆς. Ἀνάγνωτε καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα καὶ θὰ ἴδητε ὅτι λέγει μὲν ἀρκετὰ καλὰ περὶ ἐργασίας καὶ ὁ Ἡσίοδος, ἀλλὰ μὲ τὰ καλὰ ταῦτα διδάσκει καὶ πολλὰς ἀληθρίους προλήψεις, ὑποδουλούσας τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· ὅσα δὲ εἰς τὰς Ἁγίας Γραφὰς περὶ ἐργασίας λέγονται, ἀληθῆ πάντα, ὠφέλιμα πάντα, φωτίζουσι καὶ ἐξυψοῦσι τὸ πνεῦμα καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέρτερα τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Ἡσιόδου καταδείκνυνται.

Ἐδῶ θὰ ἐξετάσωμεν ἤδη ἄν, ὡς λέγουσιν οἱ Φραμμασόνοι, ἡ Ἁγία Γραφὴ ψευδῶς διδάσκει ὅτι ἡ ἐργασία εἶνε ἀποτέλεσμα τιμωρίας. Τοιοῦτό τι δὲν διδάσκει ἡ Ἁγία Γραφή. Ὄχι, ἡ Ἁγία Γραφὴ δὲν διδάσκει ὅτι ἡ ἐργασία εἶνε ἀποτέλεσμα τιμωρίας. Τοῦτο δύναται ἕκαστος μόνος του νὰ τὸ πληροφορηθῇ. Ἀνοίξατε τὴν Παλαιὰν Γραφὴν εἰς τὸ πρῶτόν της φύλλον, εἰς τὸ Β'. κεφάλαιον τῆς Γενέσεως, εἰς τὸ 15ον ἐδάφιον, καὶ ἀνάγνωτε. Ἰδοὺ τί λέγει: «Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν». Ἡ Ἁγία Γραφὴ λοιπὸν δὲν διδάσκει ὅτι ἡ ἐργασία εἶνε ἀποτέλεσμα τιμωρίας, διότι λέγει ὅτι καὶ πρὶν ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτήσῃ καὶ γίνῃ ἄξιος τιμωρίας, διατάσσεται ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ ἐργάζηται τὸν παράδεισον. Ὥστε ὀλίγα σφάλλεται ἡ Γραφή, ἀλλὰ σφάλλονται οἱ Φραμμασόνοι ἀποδίδοντες εἰς τὴν Γραφὴν διδασκαλίαν, ἣν αὐτὴ δὲν διδάσκει. Ἡ ἁγία Γραφὴ τούναντίον διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς ὡς δυναμένην νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ εὐδαίμονα ζωὴν τοῦ μήπω ἁμαρτήσαντος ἀνθρώπου ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν τὴν ἐργασίαν ὥστε δὲν τὴν θεωρεῖ ἀποτέλεσμα τιμωρίας, ἀλλὰ στοιχεῖον εὐτυχίας του. Ὡς ἀποτέλεσμα τιμωρίας εἶνε ὁ θάνατος καὶ τὸ ἐπικατάρατον τῆς γῆς ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου· διότι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τρώγει οὗτος τὴν τροφήν του μὲ ἱδρῶτα πολύν, μὲ λύπας μεγάλας, τῆς γῆς ἀνταμειβούσης αὐτὸν μὲ ὀλίγον καρπὸν καὶ ἀφθονίαν τριβόλων καὶ ἀκανθῶν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἴσως καὶ αὐτοὶ οἱ Φραμμασόνοι πεισθῶσιν ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν πιθανὸν διαβάλλουσι τὴν περὶ ἐργασίας διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἀνάγνωτε καὶ τὸ ἐν τῷ ἑπομένῳ φύλλῳ ἄρθρον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: Ὁ Ἡσίοδος περὶ ἐργασίας καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀκολούθοις.—Ἡ Ἁγία Γραφὴ περὶ ἐργασίας κτλ., καὶ θὰ ἐπιβεβαιώσητε τὴν πεποίθησιν ὑμῶν ὅτι ἡ περὶ ἐργασίας διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶνε ἀνωτέρα πάσης διαβολῆς καὶ ὅτι οὐδεὶς λόγος ἀνθρώπου δύναται νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς.

Κ. Α. Διαλησμᾶς.

(α) Ῥενάν. Βίος τοῦ Ἰησοῦ. Σελ. 440.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

ὑπὸ

Σ. ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑ

Ἀρχιμανδρίτου

I

Ὁ Θεός ἐστι τὸ τοῦ σύμπαντος κέντρον, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος θ' ἀτενίζῃ μέχρις οὗ δυνηθῇ νὰ πλησιάσῃ αὐτό.

Ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ἀπεικόνισμα τοῦ Δημιουργοῦ δυνάμενον νὰ ἐννοήσῃ αὐτὸν διὰ τῶν δημιουργηθέντων.

Τὸ σύμπαν εἶνε τοῦ ἀπείρου νοὸς ἔννοιαι δημιουργηθεῖσαι.

Τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστι πρᾶξις τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις ἐστὶν οἱονεὶ ἕρμα, δι' οὗ ἑρματίζει τις τὸ τῆς ζωῆς πλοῖον.

Ἡ πρᾶξις τῆς ἐλεημοσύνης, ὅταν ἐκ συμπαθείας πράττηται, γίνεται γλυκεῖα ἀνάμνησις.

Ἢ μὴ σύμπραττε τοῖς ἢ πλούτῳ ἢ ῥώμῃ ἢ μαθήσει κατωτέροις σου, ἢ συμπράττων προσπάθει συμβιβάζεσθαι.

Ἡ κακὴ συνήθεια ἐστιν ὥς τις κυκλοειδὴς τοῖχος, ἐξ οὗ ὁ θνητὸς δυσκόλως ἐξέρχεται.

Εἰς τὰς διασκεδάσεις ὁ ἄνθρωπος συνειθίζει, ἀλλ' εἰς τὰς λύπας σπανίως, καθ' ὅσον πᾶσα λύπη ἐστὶ πληγή.

Τὰ ἐξοχώτερα ἀντικείμενα μακρόθεν φαίνονται ὡραιότερα, ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος, τὰ ὄρη ἡ θάλασσα, αἱ πεδιάδες κτλ., οὕτω καὶ ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ μακρόθεν ἐπιθυμητοτέρα καὶ οἱ πρόγονοι προσφιλέστεροι καὶ ἡ μουσικὴ ἁρμονικωτέρα.

Αἱ σωματικαὶ διαφέρουσιν τῶν ἠθικῶν πληγῶν, καθ' ὅσον αἱ μὲν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ δὲν πονοῦσι σφοδρῶς, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, αἱ δὲ ἐν ἀρχῇ μὲν πολύ, μετὰ ταῦτα ὀλίγον.

II

Τί ἐστὶ ποίησις;

Ὅπως τις γράψῃ ἐμμέτρως χρειάζεται λέξεις οὐχὶ συνήθεις, ἀλλὰ κατ' ἐμὲ ἐν τούτῳ συνίσταται ἡ ποίησις, ἐν τῇ ἐκφράσει δηλ. ξένης καὶ νέας ἐννοίας δι' ἐνδυμάτων ξένων.

Διὰ τί ὁ ἥλιος πρέπει ν' ἀγαπᾶται;

Διότι εἶνε τὸ ἐξοχώτερον τῶν ἀψύχων, ὅπερ εἶδον οἱ προσφιλέστατοι ἡμῶν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ἄνθρωπος ἐτέθη ὑπὸ τὸ φέγγος αὐτοῦ, καίπερ φεγγοβολῶν πλεῖον αὐτοῦ.

Ὁποία ἡ διαφορὰ τοῦ προφορικοῦ ἀπὸ τοῦ γραπτοῦ λόγου;

Οἷα τῆς βροχῆς ἀπὸ τῆς χιόνος· τὸ βροχαῖον ἅμ' ὡς πίπτει καὶ διαλύεται, ἡ δὲ χιὼν καὶ φαίνεται καὶ διαμένει.

Τί εἶνε τὰ βιβλία;

Τὸ ταμεῖον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Τί ἡ γλῶσσα;

Ὁ λιμήν, ἐν ᾧ οἱ ἀπὸ τοῦ νοὸς ὡς ἀπ' ὠκεανοῦ κατάγοντες λόγοι προσορμίζονται

Πῶς διδάσκεται ἡ ἀρετή;

Διὰ τοῦ λόγου, τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς ἀποχῆς εἴτε ἀρνήσεως.

Τί ἡ γραφή;

Ῥαφή τις τῶν ἰδεῶν ἐπὶ χάρτου.

Τί ἀποκτᾷ ὁ πολλὰ ἀναγνούς;

Τὴν μετριοφροσύνην.

Τίς ὁ μᾶλλον ἐπικίνδυνος ἐν τοῖς ἠθικοῖς στρώμασιν;

Ὁ ἡμιμαθής.

Τίς δὲν φοβεῖται τὸν θάνατον;

Ὁ ἀκραδάντως πιστεύων εἰς τὴν Ἀθανασίαν.

Τί ἐστι μελέτη.

Ἡ σπουδαιοτέρα τοῦ χρόνου ἐνασχόλησις.

Τίς ἡ βαρυτέρα ἀμοιβή;

Ὁ ἔπαινος.

Τίς ὁ μεγαλείτερος πλοῦτος;

Ἡ ἡσυχία τῆς συνειδήσεως.

Τίς δέον νὰ θεωρῆται σοφώτερος;

Ὁ μὴ θαρρῶν μόνον εἰς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ.

Διὰ τί ὁ οὐρανὸς εἶνε κυανοῦς;

Ὅπως μὴ κουράζηται ὁ ἄνθρωπος διηνεκῶς θεωρῶν τὴν ἑαυτοῦ αἰώνιον πατρίδα.

Τί σημεῖον δίδωσιν ὁ περὶ τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ ὁμιλῶν;

Ὅτι ἢ εὑρίσκεται εἰς τὸ γῆρας ἢ ἀρχίζει νὰ συναντᾷ αὐτό.

Τί εἶνε τὰ ἔτη, οἱ μῆνες καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ χρόνου διαιρέσεις;

Τμήματα ἐκ τῆς αἰωνιότητος.

Πρὸς τί ὁμοιάζει ὁ ἀνθρώπινος βίος;

Πρὸς τὴν πρωΐαν, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὸ ἑσπέρας μιᾶς ἡμέρας.

Διὰ τί οἱ γέροντες ἐνθυμοῦνται τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ζωηρότερον τῶν προσφάτων γεγονότων;

Διότι ἡ ζωὴ δίκην τόξου τείνει νὰ πλησιάσῃ τὸ ἓν πρὸς τὸ ἕτερον ἄκρον.

Τί ἐστὶ τὸ ἀναβάλλειν;

Ὅταν μέλλῃς νὰ πράξῃς τι ποίησον ἀμέσως, διότι τὸ ἀναβάλλειν τὸ ὡρίμως σκεφθὲν εἶνε τῆς ἐργασίας ὁ θάνατος.

---

† ΤΟ ΣΠΑΡΤΗΣ ΘΕΟΚΛΗΤΟ

Συγχαρητήρια θερμὰ
τῆς Σπάρτης νέῳ ἱεράρχῃ,
ὃν πίστις καὶ πατρὶς τιμᾷ.
Ὦ! εἴθε ἄξιος ὑπάρχει.

Κ. Α. Διαλησμᾶς,

ΕΑΝ ΕΧΗΣ ΑΚΟΜΗ ΜΗΤΕΡΑ

Ἐὰν ἔχῃς ἀκόμη μητέρα, δόξαζε τὸν Θεὸν καὶ ἔσο εὐχαριστημένος· διότι μεγαλειτέρα ταύτης τῆς εὐτυχίας οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐὰν ἔχῃς ἀκόμη μητέρα, ὀφείλεις νὰ περιποιῆσαι αὐτὴν μετ' ἀγάπης, ἵνα δύναται αὕτη ἑκάστοτε νὰ ἀναπαύῃ ἐν εἰρήνῃ τὰ ἀπὸ τὰς πολλὰς της μερίμνας βεβαρυμένον σῶμά της.

Διότι ἡ μήτηρ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς γεννήσεώς σου ἔζησε μετὰ μεγάλων φροντίδων διὰ σέ· αὕτη σὲ ἔφερε τὸ ἑσπέρας εἰς τὸν ὕπνον καὶ σὲ ἤγειρε τὴν πρωΐαν φιλοῦσά σε. Καὶ ὁσάκις ἠσθένεις, αὕτη σὲ περιεποιεῖτο· αὕτη μὲ δεινοὺς πόνους σὲ ἐγέννησε· καὶ ἐὰν πάντες σὲ ἐγκατέλιπον, ἡ μήτηρ ὅμως δὲν σὲ ἄφινε νὰ ἀπολεσθῇς.

Αὕτη σὲ ἐδίδασκε τὴν εὐσέβειαν, αὕτη σε ἐμάνθανε τὴν πρώτην ὁμιλίαν, αὐτὴ προσήρμοζε τὰς χεῖράς σου καὶ σὲ ἐμάνθανε νὰ προσεύχησαι εἰς τὸν Οὐράνιον Πατέρα. Αὕτη διηύθυνε τὸν παιδικόν σου νοῦν καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν νεότητά σου. Εἰς τὴν μητέρα σου λοιπὸν ἔσο εὐγνώμων, ἐὰν βαδίζῃς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

Ἀλλ' ἐὰν δὲν ἔχῃς πλέον μητέρα, καὶ ἑπομένως δὲν δύνασαι πλέον νὰ καταστήσῃς αὐτὴν εὐτυχῆ, δύνασαι ὅμως νὰ περικοσμῇς τὸν τάφον της μὲ ἄνθη δροσερά. Διότι ὁ τάφος τῆς μητρὸς εἶνε τάφος ἱερός! διά σὲ δὲ μάλιστα αἰώνιος ἱερὸς τόπος! Ὦ, στρέφε πρὸς τὸν τόπον τοῦτον, ὁσάκις σὲ περιστοιχίζουσι τὰ κύματα τῆς ζωῆς σου.

(Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ) **Θ. Ι. Κ.**

---

† ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΛΒΗΣ

Σκληρὰς καὶ δυσεπανορθώτους ἀπωλείας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ ἐσημείωσε τὸ λῆγον ἤδη ἔτος. Ἐν τῇ κλεινῇ σειρᾷ τῶν ἀειμνήστων Ῥαγκαβῆ, Μητζοπούλου, Δαμαλᾶ, Βυζαντίου, Πετροκοκκίνου μετὰ θλίψεως ἐρχόμεθα νὰ ἀναγράψωμεν καὶ τὸν θάνατον ἀνδρός, ὅστις δικαίως ἠδύνατο νὰ ἐπικληθῇ ὁ Ἀριστείδης τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τοῦ **Δημητρίου Βάλβη,** ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Γεννηθεὶς ὁ ἀοίδιμος τῷ 1814 καὶ ἐκπαιδευθεὶς τὰ νομικὰ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Πίσης διήλθε μίαν πρὸς μίαν τὰς βαθμίδας τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ ὑψίστου ἀξιώματος τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὁπόθεν ἀποχωρήσας ἕνεκεν γήρατος περιεβλήθη διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ ἀνωτάτου τούτου δικαστηρίου. Τῷ 1886 κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἕνεκεν ἀναφυεισῶν δυσχερειῶν εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα, ἐξετέλεσε τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν μετὰ μεγίστης εὐσυνειδησίας. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ ἐλάμπρυνε τὸν βίον τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς καὶ ἐκραταίωσε τὴν περὶ αὐτοῦ ὡς ἀμερολήπτου καὶ εὐσυνειδήτου πεποίθησιν εἶνε ἡ ἐν τῷ εἰδικῷ δικαστηρίῳ, τῷ συσταθέντι πρὸς ἐκδίκασιν τῆς λυπηρᾶς ὑποθέσεως τῶν ἐπὶ σιμωνίᾳ καταγγελθέντων ὑπουργῶν τοῦ 1875, περιφανὴς αὐτοῦ Προεδρεία. Τίς ἰδὼν καὶ ἄπαξ τὸν Βάλβην διευθύνοντα ἐν τῷ παλαιῷ βουλευτηρίῳ τὰς συνεδριάσεις τοῦ εἰδικοῦ δικαστηρίου δὲν ἐνε-

τύπωσε τὴν ἀγαθήν του μορφὴν ἀνεξαλείπτως εἰς τὴν μνήμην του; Ἡ βραχεῖα αὕτη περίοδος εἶνε ἡ μόνη τρικυμιώδης ἀλλὰ καὶ ἐνδοξοτέρα τῆς ζωῆς του. Πανταχοῦ, ὅθεν διῆλθεν, ἀφῆκε φωτεινὰ τὰ ἴχνη ἐξόχου εὐσυνειδησίας περὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, κλασσικῆς ἀπροσωποληψίας, ἀρχαϊκῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ καθῆκον, λεπτολόγου εὐθυκρισίας, πειστικότητος, αὐστηρότητος, νομομαθείας.

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐκτιμῶν τὰς πρὸς τὸ Ἔθνος πολυτίμους ὑπηρεσίας τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ Μεγαλοσταύρου, παρέστη δὲ καὶ κατὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ αὐτοῦ κηδείαν τὴν δαπάνῃ τοῦ δημοσίου γενομένην μετὰ τῶν βασιλικῶν πριγγίπων ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἡ πλήρωσις Ἀρχιεπισκοπικῶν ἑδρῶν. Προτάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ὡς ἀρχιεπίσκοποι διὰ μὲν τὴν τῶν Πατρῶν καὶ Ἠλείας ἕδραν ὁ πανοσιολογιώτατος ἀρχιμανδρίτης Ἱερόθεος Μητρόπουλος, διὰ δὲ τὴν τῆς Σπάρτης καὶ Μονεμβασίας ὁ πανοσιολογ. ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Μηνόπουλος καὶ διὰ τὴν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκарνανίας ὁ π. ἀρχ. Παρθένιος Ἀκύλας.

Ἐπίσης προυτάθησαν καὶ ἐνεκρίθησαν διὰ μὲν τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Κεφαλληνίας ὁ ἱερολ. κ. Γεράσιμος Δώριζας, καθηγητὴς τοῦ Ἐκκλησ. δικαίου καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ καὶ πρώην νομικὸς σύμβουλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐκ τούτων ἐχειροτονήθησαν ὁ μὲν ἐψηφισμένος διὰ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Σπάρτης κ. Θ. Μηνόπουλος τῇ προπαρελθούσῃ παρασκευῇ, 4ῃ μεσοῦντος, ὁ δὲ Πατρῶν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Αἱ χειροτονίαι ἀμφότεραι ἐγένοντο μετὰ πάσης ἐπισημότητος καὶ μεγαλοπρεπείας ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους, χοροστατούντων ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πάντων τῶν Συνοδικῶν μετὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν τριῶν μόνων μελῶν τῆς ἱερᾶς Συνόδου μετὰ τοῦ σ. αὐτῆς Προέδρου. — Ἐπίσης μετὰ τῆς αὐτῆς μεγαλοπρεπείας ἐτελέσθη καὶ ἡ χειροτονία τοῦ ἐψηφισμένου ἐπισκόπου Αἰτωλίας καὶ Ἀκарνανίας κ. Παρθ. Ἀκύλα τῇ θῃ τρέχοντος, ἡμέρᾳ τετάρτῃ.

— Ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι». Πρὸς ἕνωσιν τῆς ὀρθοδόξου μετὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀπεφασίσθη, ὅπως συνέλθῃ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ἐν Ἱερουσαλὴμ συνέδριον, εἰς ὃ θέλουσι συμμετάσχει πλεῖστοι τῶν ἐν Εὐρώπῃ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων καὶ πάντες οἱ ἐν Ἀνατολῇ ἐπίσκοποι τῶν καθολικῶν. Τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου θὰ συνέλθωσι πρῶτον ἐν Ῥώμῃ, ὅπως ἑορτάσωσι τὸ ἰωβιλαῖον τοῦ Πάπα καὶ ἐκεῖθεν θὰ μεταβῶσιν εἰς Παλαιστίνην.

Θρησκευτικὸν Συνέδριον ἐν Σικάγῳ. — Ἐκ Σικάγου τῆς Ἀμερικῆς, ἔνθα, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος γενήσεται παγκόσμιος ἔκθεσις, ἐστάλη πρὸς τὴν Α. Θ. Π. τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3 Νοεμβρίου ἐπιστολὴ ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Θρησκευτικοῦ Συμβουλίου, τὸ μὲν ἀνακοινουμένη τῇ Α. Θ. Παναγιότητι τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Κολομβίᾳ ἐκθέσεως συγκρότησιν καὶ θρησκευτικοῦ Συνεδρίου, τὸ δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ σεβασμοῦ καὶ ἄκρας εὐλαβείας καλοῦσα Αὐτὴν αὐτόσε, ἵνα εἰ δυνατὸν προεδρεύσῃ τοῦ Συνεδρίου, οὗ συμμεθέξουσιν «οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ἡγέται πασῶν τῶν ἱστορικῶν θρησκειῶν τοῦ κόσμου καὶ ὅπερ δεῖται τῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ ἀρωγῆς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἧς προΐσταται» καθ' ἃ αὐτολεξεὶ γράφουσι.

Σκοπὸς τοῦ ἐν Σικάγῳ κατὰ τὴν 11 καὶ 27 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ προσεχοῦς ἔτους 1893 συγκροτηθησομένου θρησκευτικοῦ τούτου Συνεδρίου ἔσται ἡ ἐν πνεύματι ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ εἰλικρινείας ἀνταλλαγὴ σκέψεων περὶ τῶν μεγάλων ἀντικειμένων ἀφορώντων τὸν πνευματικὸν τοῦ ἀνθρώπου βίον, σκοπός, ὃς ἐπεδοκιμάσθη καὶ παρ' ἐπιφανῶν ἀνδρῶν οἷοι ὁ Γλάδστων, ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Βρούσιος, ὁ λόρδος Γέυνσον, ὁ καρδινάλιος Γίβονς καὶ ἄλλοι διακεκριμένοι ἐπίσκοποι τῆς Ἀμερικανικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς τούτοις τοῦ Συνεδρίου τούτου συμμεθέξουσι καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς τοῦ Κουμφουκίου, Ἰσλαμικῆς, Βουδδιστικῆς, Παρσικῆς καὶ Ἰνδικῆς πίστεως.

Ἐν τῇ προσκλήσει ταύτῃ, ὑποβληθείσῃ τῇ Α. Θ. Παναγιότητι διὰ τοῦ ἐξοχωτάτου ὑπουργοῦ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κ. Ἰωάννου Φόστερ καὶ τοῦ παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ πρεσβευτοῦ, διατυποῦται ὡσαύτως ἡ παράκλησις, ὅπως ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εὐδοκήσῃ ν' ἀποστείλῃ, ἐν ᾗ περιπτώσει ἀδυνατεῖ αὐτοπροσώπως νὰ παραστῇ, ἕνα τῶν δοκίμων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἢ ἀνομάσῃ ἕνα τῶν ἐπισκόπων, ὅπως παραστὰς οὗτος ἀνακοινώσηται τὰς ἀρχάς, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας».

Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀναγνωσθείσης συνοδικῶς διεβιβάσθη ὑπὸ τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τῷ προέδρῳ τοῦ θρησκευτικοῦ Συνεδρίου κ. Ἰωάννῃ Ἐρρίκῳ Βαρρόῳ λίαν φιλόφρων ἐπιστολή.

Εὕρεσις χειρογράφων Ἐκκλησια-

στικῆς μουσικῆς. — *Ὁ γνωστὸς λόγιος κ. Γεώργιος Πυπαδόπουλος, ὃς χάριν εἰδικῶν μελετῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς πρὸ μηνῶν ἱκανῶν εἶχεν ἐπιχειρήσει ταξείδιον ἀνὰ διαφόρους ἱερὰς Μονὰς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀνεῦρεν ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Λειμῶνος «Θεωρητικὸν Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου» καὶ «Ἑρμηνείαν τῶν σημαδοφώνων τῆς μουσικῆς τέχνης ὑπὸ Γαβριὴλ μαναχοῦ τοῦ Φιλοσόφου». Ἡ εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἔκδοσις τῶν χειρογράφων τούτων κέκληται, πιστεύομεν, νὰ διαλευκάνῃ τὸ σπουδαῖον περὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ζήτημα, ὅπερ ὑπὸ τοσούτου ζόφου καὶ ἀγνοίας τυγχάνει περικεκαλυμμένον.*

«Ἡ θεραπεία τῶν κακῶς ἐχόντων». — *Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ὁ ἐν Κων/πόλει διακεκριμένος ἰατρὸς κ. Γ. Εὐγενίδης ἐδημοσίευσε ἐν τῷ ἀξιολόγῳ περιοδικῷ τῆς Μ. Ἐκκλησίας «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» λίαν περισπούδαστον διατριβήν, ἐν ᾗ ἀπαυθίζει μετὰ μεθοδικότητος πάσας τὰς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἡμετέρου Περιοδικοῦ ἐν αὐτῷ καταχωρισθείσας γνώμας περὶ τῆς τῶν κακῶς ἐχόντων παρ' ἡμῖν θεραπείας. Εὐχαριστοῦντες θερμῶς τῷ ἀξιοτίμῳ ἰατρῷ κ. Εὐγενίδῃ διὰ τὰς εὐμενεῖς αὐτοῦ περὶ τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν κρίσεις παρατιθέμεθα ἐνταῦθα ἀπόσπασμα τῆς ἐν λόγῳ διατριβῆς ἀφορῶν εἰς τὴν «Ἀνάπλασιν». «Τὸ περιοδικὸν τοῦτο, γράφει, ὡς πραγματευόμενον θέματα φιλοσοφικά, θρησκευτικά, ἠθικά, κοινωνικά, ἐνδιαφέροντα πάντα ἄνθρωπον, εἶνε ἄξιον τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, καθόσον μάχεται ὑπὲρ τῶν αἰωνίων χριστιανικῶν ἀληθειῶν, καταδεικνύον μετ' ἀκαταμαχήτου δυνάμεως ὅτι ἐπιστήμη ἀληθὴς καὶ θρησκεία ἀληθὴς οὐδόλως διαμάχονται, ἀλλ' ἁρμονικῶς συμβιβαζόμεναι συντελοῦσι μετὰ τῶν τεχνῶν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν καὶ πρόοδον τῶν κοινωνιῶν.»*

Καὶ ἑξακολουθῶν οὕτω ὁ διακεκριμένος ἐπιστήμων ἀναγράφει κατὰ σειρὰν πάσας τὰς ἐν τῷ περιοδικῷ ἡμῶν ἐξενεχθείσας γνώμας, τροποποιῶν καὶ προσαρμόζων ταύτας πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου αὐτοῦ.

Τοὺς βουλομένους ν' ἀναγνώσωσι ὁλόκληρον τὴν διατριβὴν παραπέμπομεν εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 35 καὶ 36 φύλλα τοῦ ΙΒ'. ἔτους τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας».

Ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία. *Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ὁ ἐν τῷ ἐν Γαλατᾷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων προϊστάμενος πανοσιολ. ἀρχιμανδρίτης κ. Πολύκαρπος Σ. Ψωμιάδης ἐδημοσίευσε περισπούδαστον διατριβὴν ἐν δυσὶ φύλλοις τῆς ἐφημερίδος «Κωνσταντινουπόλεως» ὑπ' ἀριθ. 244 καὶ 246.*

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ ΑΥΞΗΝ ΑΡΙΘ.

— *Ἡ Κ. Π. ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπή, εἰς ἣν παρεπέμφθη αἴτησις τῆς Μ. Ἀρχιδιακονίας, ὑποβληθεῖσα τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, πρὸς παρακώλυσιν τῆς ἐξ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὴν βασιλεύουσαν προσελεύσεως ἱεροδιακόνων καὶ μοναχῶν, μὴ τυχόντων τῆς κανονικῆς ἀδείας, ἐνέκρινε μόνον μέσον πρὸς πρόληψιν τῆς ἀταξίας ταύτης, ὅπως ἐφαρμοσθῇ προηγουμένη τῆς Συνόδου ἀπόφασις, καθ' ἣν ἡ Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους διατάσσεται νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ τὴν ἀπέλευσιν ἱεροδιακόνων ἢ μοναχῶν ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας.*

† **Ἀνάργυρος Πετράκης.** *Τῇ 10 τρ. μ. ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον καὶ τῇ ἑπομένῃ ἐκηδεύθη ὁ πρώην βουλευτής, ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐσχάτως Βασ. ἐπίτροπος παρὰ τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ Ἀνάργυρος Πετράκης, γόνος ἀρχαίας εὐγενοῦς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας διακρινόμενος ἐπὶ εὐγενείᾳ, συνέσει καὶ μορφώσει.*

— *Ὁ κ. Π. Π. Συνοδινὸς ἐδωρήσατο τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου 1 σωμ. τῶν «Ἐθνικῶν Ποιήσεών» του.*

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

ΠΟΙΗΘΕΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΘΕΟΛΟΣΙΟΥ Β. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Εἰς τὴν ἐν τῷ κτήματι τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἁγίας Φιλοθέης κτισθεῖσαν Μητρόπολιν συνεργίᾳ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ τοῦ εὐσεβεστάτου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γερμανοῦ.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΘΕΟΦΡΩΝ
ΙΔΕ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
ΚΑΕΙΝΗΣ ΚΕΚΡΟΠΙΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝ-
ΟΔΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΔΕΙΜΑΤΟ ΤΟΝΔ' ΙΕΡΟΝ ΟΙΚΟΝ
ΜΛΛΑ ΠΟΛΛΑ ΜΟΓΗΣΑΣ
ΕΝ ΧΩΡΩι ΣΕΠΤΩι ΚΤΗΜΑΤΙ
ΦΙΛΟΘΕΗΣ
ΗΠΕΡ ΕΗΝ ΓΕΝΕΗΣ ΑΠΟ ΚΥΔΡΟ-
ΤΑΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΩΝ ΠΙΝΥΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΩΝ ΓΕ
ΒΕΝΙΖΕΛΕΩΝ
1892

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Βρτίνα· κ. Π. Παπαζαφ. δρ. 10.—Νεμνίτσα κ. Γ. Γεωργοπ. δρ. 7.— Κελάδρυτα κ. Ν. Ηλιατσικ. δρ. 10. — Ἀλεξάνδρεια· κ. Α. Συνοδιν. φρ. 30 30. — Λαμία· Ι. Λαγ. δρ. 10.—Τρίπολις· Δ. Ἀθανασ. δρ. 10.— Ζιντζίντερε· Μ. Γεωργιαδ. φρ. 10. — Αἴγιον· Π. Ἀναγνωστ. δρ. 100. — Καλάμαι· κ. Η. Νικολ. δρ. 10. — Σπάρτη· πανοσ. Δαν. Ἠθηρ. δρ. 10. — Μασσαλία· κ. Α. Κκμπ. φρ. 235. — Λευκωσία· κ. Χρ. Δημήτρ. φρ. 16. — Μόσχα· πανοσ. Ραφ. ἀρχιμ. ρουβλ. 5., πανοσ. Προκ. ἀρχιμ, ρουβλ. 5.